

Pismo zveznega odbora ZZB NOV vsem organizacijam borcev

Zvezni odbor Zveze združenih borcev NOV Jugoslavije je poslal vsem nacion. in mednarodnim bojevnikiškim organizacijam po svetu pismo, v katerem izraža vznemirjenost in ogorčenje zaradi nadaljevanja vrste zločinov in nasilnih dejanj v ZR Nemčiji nad uradnimi predstavniki Jugoslavije in drugimi jugoslovanskimi državljani.

»Dragi tovariši in prijatelji,« pravi pismo, »večkrat smo opozorili na to, da fašistične organizacije jugoslovanskih kvizlingov v ZR Nemčiji delujejo v najtesnejši povezavi z organizacijami zahodnonemškega revanšizma, militarizma in neonacizma, da so vse to grožnje miru in evropski varnosti ter da je za njihovo likvidacijo nujno potrebna okrepljena dejavnost nacionalnih in mednarodnih bojevnikiških organizacij.

V tej zvezi vas obveščamo, da Zveza združenih borcev NOV Jugoslavije tudi v prihodnje ne bo varčevala s prizadevanji, da bi s svoje strani, v sodelovanju z vsemi bojevnikiškimi organizacijami na svetu prispevala k likvidaciji neonacistične nevarnosti — poudarja jugoslovanska bojevnikiška organizacija.

Ob teh umorih in atentatih, opozarja pismo, se je Zveza združenih borcev NOV zmanj obročala na vlado ZR Nemčije in zahtevala od nje, da prepove delo terorističnim organizacijam jugoslovanskih kvizlingov na svojem ozemlju in da v skladu s svojimi mednarodnimi dolžnostmi stori odločne in učinkovite ukrepe, da bi preprečila atentate in diverzije, naperjene zoper suverenost SFRJ ter življenja njenih uradnih predstavnikov in državljanov. O teh umorih in teroristični dejavnosti je Zveza redno seznanjala mednarodno bojevnikiško javnost, ki je stališča in zahteve Zveze na široko podprla.

Očitno je — nadaljuje poziv jugoslovanskih bojevnikiških organizacij, da je ubijanje jugoslovanskih uradnih predstavnikov in državljanov v ZR Nemčiji najtesneje povezano s stališčem zahodnonemških oblasti, ki kljub protestom jugoslovanske in demokratične svetovne javnosti ne zavarujejo življenj teh ljudi in ne zagotavljajo neovirane dela jugoslovanskih predstavnikov. Namesto da bi z ostrimi kaznimi odvrnili te zločince od podobnih zločinov, jim zahodnonemška sodišča izrekaajo najmilejše kazni in jih s tem spodbujajo k novim zločinom.

S tem zahodnonemško pravosodje, opozarja Zveza jugoslovanskih borcev, ne le, da nič ne stori za odpravo temne preteklosti, ki sta jo nemškemu narodu pustila v dediščino nacizem in Hitler, temveč nasprotno pomaga, da je ta preteklost še nadalje zelo navzoča v ZR Nemčiji.

Vse to nas navede na ugotovitvi, nadaljuje pismo, da so umori, grožnje, izsiljevanja in razna postavljanja jugoslovanskih državljanov del premisljene politike pritiska ter sredstvo te politike, ki jo vlada ZR Nemčije

je že več let izvaja do Jugoslavije.

Za vso to teroristično dejavnost, ki ne izpričuje miroljubnih pobud bonnske vlade, niti vlada ZR Nemčije vso odgovornost. To še toliko prej, ker je vsakomur jasno, da bi lahko zahodnonemške oblasti, če bi le hotele, v zelo kratkem roku radikalno obračunale s terorističnimi organizacijami in njihovo protijugoslovansko dejavnostjo — zaključuje danes poslano pismo zveznega odbora Zveze združenih borcev NOV bojevnikiškim organizacijam sveta.

ZZB NOV se vidno uveljavlja tudi pri mednarodnem sodelovanju bivših borcev

SKLEPI V. KONGRESA ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV JUGOSLAVIJE SE V V. POGLAVJU NANAŠAJO NA MEDNARODNO SODELOVANJE BIVŠIH BORCEV

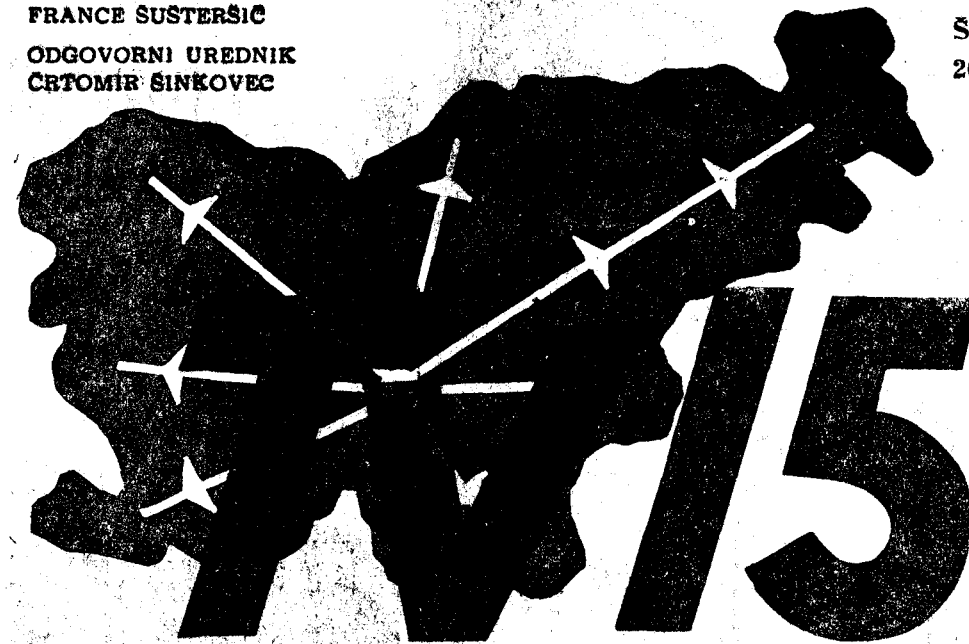
Res je sicer, da izvedba teh sklepov ni odvisna od večje ali manjše aktivnosti posameznih združenj ali občinskih odborov ZZB NOV, marveč jih lahko izvajajo le zvezni in republiški odbori ZZB NOV. Toda prav spričo tega, da naša Zveza v zadnjem času kar precej posega tudi v mednarodno dogajanje, bo naše bralce zanimalo tudi to, v kakšnem obsegu so ti sklepi izvedeni.

Za mir in prijateljsko, enakopravno in demokratično sodelovanje med narodi in državami naj bi se zanimala vse organizacije bivših borcev, udeležencev odporniških gibanj in vojnih žrtev. Zato si bo Zveza združenih borcev NOV tudi v prihodnje prizadevala premostiti razcepljenost v Svetovni federaciji bivših borcev (FMAC). To je vsebina prvega dela navedenih sklepov, a dalje je rečeno, da si bo Zveza tudi v prihodnje prizadevala, da bo FMAC še več prispevala k miru in razorožitvi, k likvidaciji kolonializma in rasne diskriminacije, k napredku demokratičnega in enakopravnega sodelovanja med narodi in državami in k hitrejšemu ekonomskemu razvoju nerazvitih dežel.

Vse to so zadeve, o katerih je mogoče razpravljati in jih tudi uveljavljati samo na širših mednarodnih sestankih. Delno je skušala ZZB NOV Jugoslavije uveljavljati te sklepe, ko se je posebna delegacija Zveze udeležila tretje regionalne konference FMAC o evropskih vprašanjih. Na tej konferenci je predlagala načrt priporočila za ureditev mednarodnopravnega varstva za udeležence odporniških gibanj. To pravno varstvo naj bi se nanašalo na vse udeležence odporniških gibanj, tako na tiste, katerih združenja so članice FMAC, kakor tudi na tiste, ki jih v to mednarodno organizacijo še niso sprejeli in to iz ZSSR in drugih socialističnih dežel in vsa druga združenja, ki se zanimajo za najširše splošno sodelovanje borcev.

ZZB NOV Jugoslavije je v marcu predlagala FMAC, naj apel, ki ga je sprejel izvršni urad federacije na svojem sestanku 8. marca, glede ukinutve zastaranja pregona nacističnih in drugih zločincev proti člove-

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERŠIČ
ODGOVORNI UREDNIK
CRITOMIR SINKOVEC

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

Leto IV
ŠT. 37
20. IX. 1966

Besede
in dejanja

Varčevalci zaslužijo medaljo

Zaupanje v stabilnost gospodarstva in v dinar so vsekakor tudi hranilne vloge. Prav naraščanje hranilnih vlog v letošnjem letu pa to najbolj potrjuje.

Konec julija so namreč hranilne vloge v naši državi dosegle 494,5 milijarde starih dinarjev (mimogrede: v teh dneh so gotovo presegle 500 milijard). V primerjavi z istim obdobjem lani je to 171,5 milijarde starih dinarjev več. Najbolj kot je to že običaj — so se hranilne vloge povečale v Sloveniji in so znašale konec julija 86 milijard starih dinarjev več kot lani v istem obdobju.

Kmečki glas — 15. IX. 1966

Kadar voda teče v grlo...

Po dolgotrajnem življenju in z novo izgubo 103.516.793 starih dinarjev je obitno-mizarsko podjetje »Standard« v Sabcu sedaj pred likvidacijo. Samo nekaj mesecev prej, ko je bilo že vse pripravljeno za integracijo »Standarda« z industrijo pohištva »Jela«, so delavci »Standarda« z referendumom odklonili integracijo... Toda kolektiv »Standarda« se bo sedaj le moral priključiti »Jeli«, samo da bo to sedaj težje, bolj komplicirano in tudi dražje.

Borba — 9. IX. 1966

Nezaupnica v »Cementarju«

Zbor delovne skupnosti podjetja »Cementar« iz ljubljanske občine Bežigrad je na sestanku, ki je bil v sredo popoldne, izrekel nezaupnico delavskemu svetu in upravni odboru, prav tako pa tudi sedanjemu v. d. direktorja, hkrati pa je priporočil delavskemu svetu, naj upošteva priporočilo občinske skupščine, po katerem naj zahteva ob razpisu za mesto direktorja najmanj srednješolsko izobrazbo.

Delo — 10. IX. 1966

SOS iz »Matroza«

Delavci tovarne celuloze in papirja »Milan Stepanović-Matroz« v Sremski Mitrovici so v avgustu dobili samo po 20.000 starih dinarjev osebnega dohodka oziroma sa-

štvo, pošlje Združenim narodom in vladam dežel, v katerih ima FMAC svoja združenja.

To sta bila prva dva letošnja res široka ukrepa v prizadevanju uveljavitve navedenih sklepov. Se vse bolj pa je prišla do izraza dejavnost ZZB NOV na mednarodnem področju na rednem zasedanju generalnega sveta Svetovne federacije bivših borcev (FMAC), ki je bilo v dneh 1. do 6. maja letos v Torontu v Kanadi. Na tem zasedanju je naša delegacija predlagala več resolucij, med njimi tudi resolucijo o miroljubni rešitvi vietnamskega vprašanja, o razorožitvi, o univerzalnosti FMAC itd. V teh in tudi v prejšnjih svojih resolucijah je opozorila na vprašanja in probleme mednarodnih odnosov med borci sveta, na potrebo univerzalnega sodelovanja med borci, na borbo proti nacizmu in revanšizmu, na reševanje ekonomskih in socialnih problemov bivših borcev in udeležencev odporniških gibanj.

Da bi se v smislu sklepov V. kongresa ZZB NOV seznanila tudi o ekonomskem položaju in zdravstvenem varstvu bivših borcev, je zvezni odbor poslal posebno študijsko delegacijo v Francijo in Anglijo. O tem, kaj je le-ta ugotovila o varstvu vojaških vojnih invalidov in borcev v Franciji in Angliji, smo pred kratkim pisali tudi v našem listu.

Zveza združenih borcev je tudi s stiki in obiski organizacij bivših borcev v raznih deželah in s povabilom njihovih zastopnikov na obisk naših organizacij skušala uveljaviti navedene sklepe. Tako je v marcu letos prispel na povabilo ZZB NOV, k nam g. Antonio Morelli, predstavnik italijanskih borcev v generalnem svetu FMAC. V juliju se je posebna delegacija ZZB NOV Jugoslavije udeležila kongresa Nacionalne federacije republikanskih borcev Francije. Skupina bivših sovjetskih borcev, gostov zveznega odbora ZZB NOV, je pred kratkim obiskala razne kraje Jugoslavije in tudi Ljubljano. Prav te dni je mudi delegacija naše Zveze v Nemški demokratični republik. Tudi bivši borci Indije so obiskali našo državo itd.

Vse to je več ali manj iz-

menjava delegacij. Toda prav na priporočilo protifašističnih organizacij v ZR Nemčiji je zvezni odbor naše organizacije povabil v juliju štiri nemške novinarje protifašističnih listov

Na koncu sklepov V. kongresa ZZB NOV je rečeno tudi tole: »Po svetu, predvsem pa v ZR Nemčiji, deluje zdaj veliko nacističnih organizacij, ki propagirajo nacistične ideje, za-

Srečanje vojnih ujetnikov v Mostecu

Minulo nedeljo se je v Mostecu pri Ljubljani zbralo okrog dva tisoč nekdanjih vojnih ujetnikov in ostalih občanov iz vse Slovenije. Tovariši, ki so se prvič po vojni zbrali na tako velikem srečanju, so okreplili prijateljske vezi in počastili 25. obletnico vstaje jugoslovanskih narodov. Srečanje v Mostecu, vsaj uradni del, je potekalo v duhu vojaške discipline, saj so bili ujetniki — vseh Jugoslovancev je bilo nad 300 tisoč — prav tako vojak in so sovražnikom povzročili več škode, kot je imel od njihovega prisilnega dela korist. Report zbranih je prevzel predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Franc Krese-Coban, govoril je predsednik komisije za bivše vojne ujetnike republiškega odbora ZZB NOV Mile Smolinsky, zborovanje pa so pozdravili tudi predstavniki komisije za bivše vojne ujetnike iz bratskih republik.

v ZR Nemčiji, ki so sedaj in bodo verjetno tudi v prihodnje objektivnejši tolmači odnosov med SFRJ in ZR Nemčijo ter objektivni tolmači naših zahtev do bonnske vlade.

strupljajo mednarodne odnose, zahtevajo revizijo meja in ogrožajo mir. Zato se bo ZZE NOV skupaj z mednarodnimi in nacionalnimi organizacijami borcev še nadalje odločno borila proti vsem oblikam oživljanja nacizma, zavzemala se bo za to, da bi preganjali in kaznovali nacistične vojne zločince in to brez kakršnekoli časovne omejitve. Kongres odločno zahteva prepoved in razpustitev emigrantskih organizacij jugoslovanskih kvizlingov, ki delujejo na ozemlju ZR Nemčije in uživajo moralno, ter gmojne podporo vplivnih zahodnonemških krogov.

Pri izvajanju tega sklepa pomagajo vse organizacije ZZE NOV, kar potrjujejo nešteti njihovi protesti proti uboju Save Milovanovića. Najbolj učinkoviti pa je vsekakor protest ZZB NOV, ki ga je zvezni odbor poslal vsem nacionalnim združenjem in mednarodnim bojevnikiškim organizacijam.

Vse to in mnoge lokalne akcije, medsebojni obiski borcev iz sosednih dežel, obiski nekdanjih fašističnih in nacističnih taborišč, obiski grobišč talcev in žrtev fašizma v sosednih deželah — vse to tudi pripomore k temu, da se Zveza združenih borcev NOV res vsestransko in uspešno uveljavlja v mednarodnem sodelovanju bivših borcev

V. M.

Občanovalpiski

Ne bi bilo prav, če se tudi na tem mestu ne bi dotaknili letošnje letine. Vreme in drugi pogoji so nam letos navrgli bogato in vrhano posodo vsega tistega, kar človek imenuje vsakdanji kruh.

Pšenica, koruza, pa tudi vse drugo je letos na naših poljih po dolgem in počez po vsej Jugoslaviji, obrodilo tako kot že dolgo ne! Rekordi so potolčeni, pričakovanja tudi največjih optimistov so bila presežena.

Vendar se zdi, kot bi bilo zakletu, da ne moremo mimo nečesa, kar se nam pojavlja iz leta v leto. Najsi je dobra ali slaba letina, se cene posameznih pridelkov le s težavo spreminjajo. Rečemo lahko, da so (v slabem pomenu besede) celo zelo stabilne.

Zelo čudno je namreč pri nas, da je popolnoma vseeno, ali je blaga dovolj ali pa ne, cene le malenkostno nihajo. Kot v posmeh vsem tržnim zakonem.

Na televizijskih zaslonih smo lahko pred dnevi gledali filmski zapis reporterjev sarskega televizijskega studia o tem, kako so na kmetijskem posvetu Hutovo blato v Hercegovini dobesedno preorali velike površine še neobrane paradiznika, ki ga ni in ni bilo moč prodati, tudi po ceno ne! Odlok o ukinitvi sklada rizika, s katerim so poslovala velika preskrbovalna podjetja v petroloških središčih, je prišel morda v nepravem času. Ne da bi sicer razpravljali na tem mestu o umestnosti ali neumestnosti teh skladov, o njihovih učinkih in tako naprej, vendar lahko rečemo, da so bili ukinjeni ob zelo neugodnih pogojih.

Paradiznik (petdeset vagonov) s tega kmetijskega kombinata je spлавl po vodi. Hkrati pa smo v Ljubljani še vedno plačevali paradiznik po sto šestdeset do sto osemdeset dinarjev za kilogram. Resnično — neverjetno!

Toda — Hutovo blato ni edini primer. Dogajalo se je in tudi še se dogaja podobno s papirko in tudi drugimi pridelki.

Na ljubljanski tržnici je prišlo pred dnevi do nečloveških incidentov, ki kažejo v določenem smislu na mentaliteto posameznih proizvajalcev in tudi prodajalcev.

Vrsta pridelovalcev papirke iz južnih krajev utrjuje je občutljiva fizično napada nekega svojega vojaka, ki se ni držal dogovora o cenah in jih je, da bi hitreje in prej prodal svoj pridelek, prodajal za nekaj korovcev ceneje. Podobno se je pripetilo tudi neki prodajalki breskev s Primorskega. Prav take breskve, kot so jih imele tudi druge branjeve, je prodajala petdeset dinarjev ceneje in jih kajpada, v eni uri razprodala. Napade so jo konkurentke in nje kaj dobro se ji ni godilo.

Vse to, kar se dogaja na našem tržišču, pa ima (kot je imelo že tudi doslej) zelo neželjene posledice za celotno proizvodnjo.

Nekateri veliki proizvajalci pa tudi zasebniki že govorijo, da prihodnje leto ne bodo več zasejali in zasadili tako velikih površin s temi pridelki, ker pač ne morejo tvegati, da ne bi našli kupcev. Tako se nam bo pripetilo, da prihodnje leto ne bo več toliko tega blaga in cene — razumljivo (!) — ne bodo mogle biti nižje.

Tako se vrtno v tem začaranem krogu: če nam je letina naklonjena, metemo blago stran, če pa blaga ni, potem so cene spet na isti ravni, ali celo poskočijo. Tako se zdi, da je popolnoma vseeno, kaj in kako bomo pridelovali, saj se v prodajni mentaliteti posameznih trgovcev tako ne bo nič spremenilo.

Ali lahko ta gordijski vozel enkrat za vselej presežemo? Dosedanjí napori ne vzbujajo možnosti za pritrilni odgovor.

Potrošniki se namreč iz dneva v dan sprašujejo, kaj bi bilo treba ukreniti. Nekateri se nagibajo k mnenju, da je treba za tako stanje nekoga poklicati na odgovornost. Toda — koga? Ali trgovce, ali proizvajalce?

Odgovora tudi ob tem vprašanju — ni!

In če se bodo napovedi za prihodnje leto uresničile, potem nam mora biti jasno, da bomo jesenske poljčine plačevali vsaj tako drago kot letos, če ne še dražje.

Tovariši, letos je namreč blaga manj kot lani, in razumljivo je, da je dražje — bodo govorili...

IZTOK AUŠEC

Nikoli ni prav...

Osnutek odloka o reorganizaciji vodilnih organov ZKJ. — Komisija CK ZKJ za razvoj in reorganizacijo Zveze komunistov Jugoslavije je objavila obrazložitev osnutka odloka o reorganizaciji vodilnih organov ZKJ. Po mnenju predsednika komisije Todorovića morajo miniti do dokončne razprave o reorganizaciji še vsaj trije tedni, da bi v tem času lahko slišali mnenje čimvečjega števila organizacij. Po predlogu naj bi novo telo centralnega komiteja postalo predsedstvo, hkrati pa bi se spremenila tudi vloga in položaj izvršnega komiteja. Namesto funkcije generalnega sekretarja ZKJ bi se uvedla nova funkcija predsednika centralnega komiteja.

VI. seja CK ZK Srbije. — V Beogradu se je končalo dnevno zasedanje Centralnega komiteja ZK Srbije. Dnevni red VI. seje je zajel poročilo komisije izvršnega komiteja CK ZK Srbije za preučevanje odgovornosti posameznih voditeljev za delo uprave državne varnosti, poročilo o delu izvršnega komiteja CK ZK Srbije med V. in VI. sejo in predlog o imenovanju komisije za reorganizacijo CK.

De Murville v Jugoslaviji. — Med svojim večdnevnišim bivanjem v Jugoslaviji se je francoski zunanji minister pogovarjal tudi z državnim sekretarjem za zunanje zadeve Markom Nikezićem. Glavni del pogovorov sta državna posvetila evropskim problemom. Gospoda de Murville je sprejel tudi predsednik republike Tito.

Dogodki tedna

Malik in Manescu na obisku v Jugoslaviji. — Na povabilo vlade SFRJ je prispela na uradni obisk v Jugoslavijo delegacija republike Indonezije pod vodstvom zunanjega ministra Adama Malika. Slednji je izjavil, da je namen obiska še nadalje okrepiti odnose med Jugoslavijo in Indonezijo. Romunski zunanji minister Manescu, ki je na obisku pri nas že od 10. septembra, je prispel v Beograd in se z Markom Nikezićem pogovarjal o vprašanjih, ki zanimajo obe državi.

Alžirsko-jugoslavanski partijski pogovori. — Nedavne pogovore med delegacijama ZKJ in Fronte nacionalne osvoboditve Alžirije so udeleženci posvetili mednarodnemu položaju. Član delegacije ZKJ Miša Pavičević je opozoril na položaj v Aziji, vodja alžirske delegacije pa se je zadržal pri vprašanju arabskega sveta.

Oktober pride Huari Bumedien. — V Alžiru so objavili, da bo predsednik nacionalnega sveta revolucije Huari Bumedien oktobra uradno obiskal Jugoslavijo. Njegov obisk bo pomenil še en korak k zblizanju dveh dežel z revolucionarno zgodovino in socialistično izgradnjo države.

Volitve v Južnem Vietnamu. — Južnovietnamski general Ky je izvedel volitve, katerih se je udeležilo okrog 75 odstotkov vpisanih volivcev. Budisti so vlado obtožili ponarejanja volilnih rezultatov. Američani pripisujejo volitvam velik pomen, splošno oceno pa pravijo, da je vlada po volitvah ostala tam, kjer je bila.

Konferenca premierov Commonwealtha. — V Londonu se je končala desetdnevna konferenca šefov držav Commonwealtha. Udeleženci se niso mogli sporazumeti, katere ukrepe naj bi začeli izvajati zoper uporniški režim Iana Smitha v Južni Rodeziji. Britanski premier Wilson je zavrnil zahteve večine, naj bi se zavezal, da ne bo priznal Južni Rodeziji neodvisnosti, dokler ne bodo tam sestavili vlade večine.

Novi premier Južnoafriške republike. — Dosedanji južnoafriški pravosodni minister Balthazar Vorster je postal novi premier Južnoafriške republike. Kakor njegov prednik Verwoerd, ki so ga ubili 6. septembra, je tudi Vorster pristaš politike apartheida.

Nova albanska vlada. — Od 9. do 13. septembra je bilo v Tirani prvo zasedanje ljudske skupščine, izvoljene na parlamentarnih volitvah julija letos. Takrat so le trije volivci oddali glasove proti kandidatom demokratske fronte. Predsednik vlade Mehmed Senu je povedal, da se bo vlada zavzemala za krepitev sodelovanja med socialističnimi državami na podlagi proletarskega internacionalizma.

Problem terorja na Tirolskem pred senatom. — V italijanskem parlamentu se je končala večdnevna razprava o vprašanju Južne Tirolske in o ukrepih proti teroristični dejavnosti ekstremističnih skupin. Vse vladne stranke so izrazile polno podporo vladnim pobudam, ki jih je obrazložil premier Moro. Poudarjeno je bilo, da sta Avstrija in ZR Nemčija, kar zadeva teroriste, premalo odločni.

Tatvina milijona mark. — Minulo sredo so na letališču v Frankfurtu ukradli denarno pošiljko milijona zahodnonemških mark, ki jih je z letalom JAT poslala Narodna banka Jugoslavije nemški zvezni banki. Predstavniki JAT so povedali, da so pošiljko v redu izročili Lufthansi in da je ta zahodnonemška letalska družba odgovorna za krajo.

Najdlje v vesolje. — Ameriška vesoljaka Charles Conrad in Richard Gordon sta v ladji »Gemini 11« preživela v vesolju 71 ur in 15 minut in na povratku pristala komaj petretri kilometri od določene pristajalne točke. Poleg tega sta dosegla rekordno višino 1370 kilometrov in tako prodrla najdlje v vesolje.

De Gaulle za osamosvojitve Somalije. — Francoski predsednik Charles de Gaulle je v svojem poročilu vladi dejal, da se Francija ne bo upirala, če se prebivalstvo Francoske Somalije želi ločiti od Pariza. Glede svojega nedavnega obiska na jedrskem poligonu na Tahitiju je de Gaulle dejal, da bo Francija kmalu imela termonuklearno orožje in da je nihče več ne bo mogel napasti.

Novo zasedanje generalne skupščine OZN. — V New Yorku je znova pričela zasedati generalna skupščina OZN. Ob tem dogodku je dosedanji sekretar te svetovne organizacije U Tant dejal, da dandanes ne smemo dopustiti, da bi se OZN oslabilala ter da ne smemo čakati, da se bo položaj sam od sebe izboljšal.

Alojz Zupet, rojen 1. 1906, stanujoč v Ljubljani, Gruberjevo nabrežje 18, borec od 5. maja 1942 do konca vojne, odlikovan z redom za zasluge za narod in redom hrabrosti, se je nedavno obrnil na pristojno komisijo ZZZ NOV Slovenije z vlogo, v kateri pravi med drugim:

Po odločbi stanovanjskega urada imam enosobno kletno stanovanje z 28 kv. metri površine v privatni hiši na Gruberjevem nabrežju 18. Po smrti svoje matere me je lastnik hiše

TRNOVA POT DO STANOVANJA

preselil v visoko pritličje, kjer zdaj stanujem v dveh sobah, kuhinji in predsobi, pritlikin pa nimam. V tem stanovanju sem brez odločbe in pogodbe. Zda lastnik stanovanja potrebuje te prostore zase. Prek svojih pravnih zastopnikov me je pozval, naj se preselim nazaj v kletno stanovanje. Tako zdaj nimam miru, čeprav sem ga potreben glede na moje zdravstveno stanje. Skratka, hočem me preseliti v enosobno kletno stanovanje, ki je za mojo družino, družino štirih odraslih ljudi, mnogo pretesno ter zdravstveno neprimerno.

Sam si sredstev za gradnjo hiše ali nakup stanovanja nisem mogel prihraniti, ker sem bil vsa leta po osvoboditvi bolehen. Kljub temu sem vsa leta delal v službi. Mnogo sem prispeval tudi pri prostovoljnem delu. Vedno so mi obljubovali, da bom dobil stanovanje, če bom delal prostovoljno na raznih gradbiščih. Toda obljube se niso nikoli uresničile. Vedno, kadar bi se moral vseliti v novo stanovanje, se je tja vselil kdo drug — jaz pa sem bil napravil več tisoč prostovoljnih delovnih ur. Samo pri gradnji zadružnega doma v Zadobrovi sta z ženo prispevala 1120 delovnih ur. Pri gradnji bloka na Ambro-

Praznovanje občinskega praznika bo letos v Kočevju in Osilnici

Prebivalci občine Kočevje praznujejo občinski praznik vsako leto dne 3. oktobra, to je dan, ko je v Kočevju v letu 1943 končal svoje zasedanje Zbor odposlancev slovenskega naroda v zgodovinskem Seškovem domu.

Letos bo 1. oktobra ob 10. uri dopoldne slavnostna seja občinske skupščine v Kočevju, na kateri bo sprejet tudi odlok za domičil IX. SNOUB, ki je bila po kapitulaciji Italije ustanovljena v Kočevju. V tej brigadi je bila vrsta borcev iz doline Kolpe in Kočevske, zato so jo ljudje še v teku bojev imeli za svojo brigado. V sklopu XVIII. divizije je IX. brigada vodila težke boje z Nemci meseca oktobra leta 1943 v dolini Kolpe in leta 1944 težke boje z Nemci in ustaši po Gorskem Kotarju na Hrvaškem, kjer je dosegla vrsto zmag nad sovražniki.

Popoldne, dne 1. oktobra, bo v Kočevju koncert godbe na pihala, zvečer pa bo nastopil tudi IPZ iz Ljubljane.

Dne 2. oktobra ob 10. uri dopoldne pa bo slavnostna prireditev in odkritje spomenika padlim borcem v Osilnici, ki je bila v letih 1943—1945 središče Ribniškega in pozneje notranjsko-ribniškega okrožja. Skozi Osilnico po dolini Cabranke in Kolpe je vodila v času nemške

okupacije glavna partizanska pot s Primorskega in Notranjskega v Belo Krajino. To pot je prehodila vrsta partizanskih borcev in bork, ki se še prav gotovo spominjajo prijaznih vasic in srčno dobrih ljudi od Cabra pa tja do Starega trga v Poljan-

ski dolini. Življenje se v dolini Cabranke in Kolpe v povojnih letih ni veliko spremenilo, vasi in ljudje so ostali isti, srčno dobri, in veseli bodo borcev in bork, če jih bodo po petindvajsetih letih spet obiskali.

P. Š.

ŽELJE ZA SPOMENIK DRAŽGOŠKE BITKE

Na pobudo občinskega združenja borcev NOV Radovljica so se v soboto, 10. septembra, na Vodiški planini zbrali predstavniki vseh občinskih odborov ZB Gorenjske. Na sestanku, ki sta ga vodila tovariša Rado Trgovšek, predsednik ZZZ NOV občine Radovljica in narodni heroj Tonček Dežman, so razpravljali o bližnji proslavi 25-letnice dražgoške bitke. Udeleženci sestanka so sklenili, da bodo takoj pričeli akcijo za postavitev spomenika v Dražgošah. Spomenik bo posvečen herojski borbi prvih partizanov, ki so tri dni zadrževali sovražnika, pred vasjo in porazili posebne nemške vojaške enote.

Udeleženci sestanka so tudi menili, naj bi vodstvo postavitev spomenika prevzela zveza združenj borcev občine Škofja Loka, pomagala pa naj bi vsa združenja Gorenjske in Ljubljane. Za predsednika iniciativnega odbora so izvolili tovariša Dežmana, udeleženca bitke, za podpredsednika pa tovariša Cerfina, predsednika ZZZ NOV Škofja Loka. Odbor bodo sestavili člani združenj vseh gorenjskih občin, vključno občine Ljubljana-Siška.

Za začetne stroške postavitev naj bi prihodnje leto vse gorenjske občine zagotovile iniciativnemu odboru milijon starih dinarjev. Za pomoč bodo prosili tudi ljubljanske občine. Udeleženci sestanka so zavezali, naj bi iniciativnemu odboru predsedoval kot častni predsednik Franc Leskošek-Luka.

J. V.

Porto caffè

Zahtevajte v trgovinah to odlično kavo. In če vam bo všeč, povejte še drugim.

Srečanje internirancev na Slemenu

Odbor sekcije bivših političnih internirancev občinskega odbora ZZZ NOV Velenje bo priredil v nedeljo, 25. septembra ob 11. uri, srečanje bivših internirancev iz nemških ter italijanskih taborišč. Srečanje, ki naj se ga udeležijo tako svojci kot drugi bivši borci, bo na Slemenu. Če bo slabo vreme, bo v Andrejevem domu.

Bivši interniranci in svojci bodo imeli brezplačen prevoz iz Velenja, Smartnega ob Paki in Soštanja. Če bi kdo želel, se bodo avtobusi ustavljali tudi vmes. Izpred hotela Paka v Velenju odpelje avtobus ob 9.30, izpred hotela Kajuh v Soštanju ob 9.45 in iz Smartnega ob 9.30. Bivšim internirancem bodo pripravili brezplačen prigrizek, ostali pa si bodo jedila po zmernih cenah naročali sami.

Vse tiste, ki se srečanja ne nameravajo udeležiti, prosimo, naj vseeno pridejo v pisarno občinskega odbora ZZZ v Velenju, ker potrebujemo njihove podatke za evidenco.

Odbor sekcije internirancev obč. odb. ZZZ NOV Velenje

Delo jeseniške komisije za socialna vprašanja borcev

7. septembra letos se je sekretariat občinskega odbora ZZZ NOV Jesenice zbral na svoji osmi redni seji. Udeleženci seje so obravnavali dosedanje delo in naloge komisije za socialna vprašanja bivših borcev ter njenih podkomisij. Sprejeli so sklep, naj komisija s svojimi podkomisijami do letošnjega 10. oktobra pripravi poročilo o stanovanjskih vprašanjih bivših borcev ter poročilo o socialni problematiki družin padlih in po vojni umrlih borcev. Tudi o problemih zaposlovanja borcev, vojni invalidov, internirancev in družin padlih ter po vojni umrlih borcev bodo morali poročati.

Komisija za socialna vprašanja je odločila, da bo podatke zbirala v vseh večjih podjetjih, pri oddelku za družbene službe občinske skupščine, zavodu za zaposlovanje delavcev in pri društvu jeseniških upokojenцев. Iz Zvezarne Jesenice bodo izvedeli, kateri zaposleni bori so že dobili stanovanja ali posojila za gradnjo zasebnih hiš.

K. Z.

Ob tabornem ognju

ževem trgu 980, pri stavbi sedanje občinske skupščine Ljubljana-Moste 1060 ur...

BORCI, obiskujte predstave kinematografov, ki objavljajo svoj spored v TV 15!

KINO RADIO, JESENICE

20.—21. IX. 1966 — TRIJE NAREDNIKI, amer. barv. CS film
22. IX. 1966 — NAJDLJŠI DAN, amer. CS film
23. IX. 1966 — ZASLEDOVANJE VOHUNA, poljski film
24.—25. IX. 1966 — IZPIT ZAVEŠTI, angl. VV film
26. IX. 1966 — NEVHITA NAD MEHIKO, mehiški barvni film
27. IX. 1966 — ZAKONSKA POSTELJA, italijanski film

KINO PLAVZ, JESENICE

21. IX. 1966 — NAJDLJŠI DAN, amer. CS film
22.—23. IX. 1966 — JEZDEC IZ KIRGIŠKIH PLANIN, ruski film
24.—25. IX. 1966 — ZAKONSKA APOSTELJA, italijanski film
26.—27. IX. 1966 — IZPIT ZAVEŠTI, angl. VV film

KINO DOVJE, MOJSTRANA

22. IX. 1966 — OLD SHATTERHAND, nem.-jug. barvni film
24. IX. 1966 — JEZDEC IZ KIRGIŠKIH PLANIN, ruski film
25. IX. 1966 — TRIJE NAREDNIKI, amer. barvni CS film

KINO KOROSKA BELA

24. IX. 1966 — ZASLEDOVANJE VOHUNA, poljski film
25. IX. 1966 — OLD SHATTERHAND, nem.-jug. barvni film
26. IX. 1966 — ZAKONSKA POSTELJA, italijanski film

KINO KRANJSKA GORA

22. IX. 1966 — TRIJE NAREDNIKI, amer. barvni CS film
23.—24. IX. 1966 — OLD SHATTERHAND, nem.-jug. barvni film
25. IX. 1966 — ZASLEDOVANJE VOHUNA, poljski film

KINO CENTER, KRANJ

21.—22. IX. 1966 — CRNI TULIPAN, franc. barvni pustolovski CS film, vstopnina zvišana

KINO STORŽIC, KRANJ

21. IX. 1966 — FRA DIAVOLO, ameriški film
22. IX. 1966 — LJUBITELJ VOJNE, ameriški film

ŠE O ISTRSKEM ODREDU

V 36. številki »TV 15« ste na drugi strani priobčili sestavek »Istrski odred se ponovno zbira« ter sliko, ki prikazuje štab istrskega odreda.

Tako meni kot mnogim drugim tovarišem je bilo toplo pri srcu, ko smo izvedeli za misel o ustanovitvi pripravljalnega odbora odreda. Istrski odred je deloval na najpomembnejši točki, na območju, preko katerega so tekla sovražnikove prometne poti na fronto. Tudi tovarišev, ki so za organizacijo obveščevalne službe — kljub stalni sovražnikovi kontroli — mnogo žrtvovali, ne smemo pozabiti. Vsem

tistim, ki jih je VII. korpus že pri ustanovitvi odreda poslal na to področje, vsem tistim, ki so prinašali neprecenljive podatke o sovražniku, se moramo zahvaliti.

Zato menim, naj bi komisija pritegnila k svojemu delu tudi tovariše obveščevalce. Slednji bodo nedvomno mnogo prispevali k zbiranju zgodovinskega gradiva o odredu. Prepričan sem, da tovariši obveščevalci mnogo vedo o poteh odreda in da morda prenekateri hrani fotografije in zapiske o življenju v odredu. Maks Tomažič

Štajerski tehnik!

Prosim vse, ki so delali med NOB v tehnikah na Štajerskem, da sporoče svoj naslov: Zakonjšek — Cankar, Cesta X štev. 9, Ljubljana.

Poizvedujemo

Kot borec Prekmorske brigade in 1. slovenske artiljerijske brigade iščem svoja soborca Matijo Cveta in Antona Kranjca; slednji je bil komandir prsteža.

Ivan Poglarč, Velika Ravan 8, Strmec, p. Vojnik
Iščem tovariške Faniko — nekdanjo partizansko bolničarko, doma iz Sl. Bistrice. Sodelovali sva v zaledju Kozjanskega odreda v 1. četi 1. bataljona. Skupaj sva bili od decembra 1944 do osvoboditve. Fanika je majhne postave in snh las. Morda se me spominja, ker sem si februarja 1945 zlomila nogo.
Terezija Drame, Servo 9, p. Smarje pri Jelšah

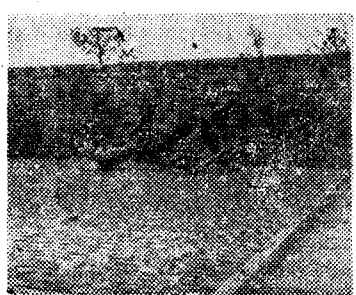
Obisk v Neuengammu

Vsako drugo leto se zberemo ob spominskih obeležjih v Neuengammu prijatelji — bivši zaporniki, kjer počastimo spomin na tovariše, ki jim ni bilo dano, da bi se vrnili v domovino. Zrtvovali so svoja življenja in ostali v tem peščenem peklu, ki je z vso svojo zmožljivostjo gotal reke na smrt obsojenih.

Dachau, ta pekel severa, je imel 74 podružnic. V njem so trpinčili moške, žene in otroke 25 narodnosti. Od te množice nesrečnikov jih je bilo pobitih nad 55.000. Toliko mrtvih so zabeležile roke morilcev. Koliko pa je bilo še žrtev, ki so pomrle, ne da bi jih roke zločincev zapisale v svoje knjige. Le njih zadnji mučeniški pogled je izražal slo po življenju in klic po masčevanju.

Podružnica Dachaua, koncentracijsko taborišče Neuengamme, je nastala že l. 1938, ko so privedli tja prve antifašiste

iz Nemčije. Tu so se vrstili Poljaki, Francozi, Norvežani, Danci, Nizozemci, Belgijci, Avstrijci, Židi, Angleži, Rusi, Američa-

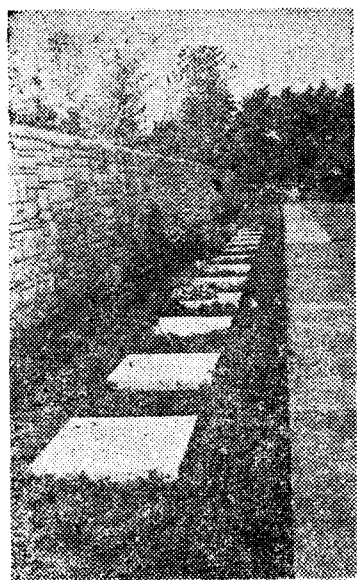
Plastika jetnika — simbol 55.000 pobitih jetnikov v tem taborišču

ni in Jugoslovani. Sem so privedli tudi jetnike iz Dachaua, med njimi precej Slovencev, predvsem z Gorenjskega. Dachauski krematorij je bil pre-

majhen, da bi pogoltnil vse smrti zapisane.

Prag, te tovarne smrti sem prestopil leta 1942. Nikoli ne bom pozabil teh strahotnih dni. Ponizanje in trpinčenje, ki je bilo namenjeno ubijanju ljudi, je lahko premagalo le tesno in iskreno prijateljstvo med jetniki. Žal v preminih primerih to ni zadostovalo, tako velikopotezno so morilci izvajali genocid nad jetniki.

Danes od koncentracijskega taborišča Neuengamme, ki je bil od Hamburga oddaljen kakih 20 km, ni ostalo ničesar več. Morilcem je uspelo z zemljo prekriti ostanke, ki so pričali o njih zločinih. V prostorih nekdanje cesarske vojašnice in drugih objektov je danes kaznilnica, kjer je potrebna največja opreznost, če hoče napraviti kak posnetek. Bili smo ogorčeni in upravičeno se lahko vprašujemo, zakaj tudi v Neuengamm-

Gredice s spominskimi ploščami vseh držav, od koder so bili jetniki. Četrta plošča je jugoslovanska

ni urejeno tako kot drugod. Še danes delajo krivico tistim,

Spominska plošča ob vhodu v koncentracijsko taborišče Neuengamme

ki so ostali za vedno pokopani v pesku ob Labi. Prav bi bilo in edino pravično, da uredijo spominski kraj tako, kot je v Dachauu, z muzejem, dostopnim vsem obiskovalcem.

Kar na kratko so obračunali z njimi, postavili so jih k zidu Kramarjeve hiše. Poveljnik patrulje je ukazal: »Schiessen!« Streljajte!...

Tako so padli štirje mladi fantje pred Kramarjevo hišo. Tako je končal na domačem pragu bodoči mladi gospodar Ivan s svojimi tremi zvestimi partizanskimi hčerkami.

Ob tem nemškem napadu je bila obstreljena tudi Ivanova mati Pavla Ocepke. Dobila je strel v nogo, še danes čuti posledice tega nemškega strela in je vojna invalidka.

Lešani so pokopali ubite partizanske borce najprej na domačem vrtu sredi vasi, po svobodi pa so izkopali trupla in so jih prenesli na pokopališče pri cerkvi na Savi pri Litiji.

Partizanski grobovi mladih ustrujenih borcev in spomenik sredi Save pripovedujejo domačinom in izletnikom o štirih mladih žrtvah na Lešah, sredi januarja leta 1945, v času velike nemške ofenzive, ko je hotel okupator uničiti partizanske borce. Pa mu ta namera ni uspela. V svobodi se spominjamo žrtev iz tistih hudih, mrzlih dni.

Jože Župančič

Nova Gorica je sprejela in pogostila gradnikovce

Novogoriški občinski praznik, ki so ga letos praznovali 17. in 18. septembra, je bil ves posvečen 3. SNOUB »Ivana Gradnika« in 2. brigadi VDV.

Dne 17. septembra ob 9. uri je občinska skupščina na slavnostni seji sprejela domoljubno deklaracijo. Predsednik občinske skupščine tovariš Joško Strukelj je imel ob tej priložnosti slavnostni govor, v katerem je orisal delež obeh brigad v osvobodilnem boju. Govoril je tudi o uspehih gospodarskega in družbenega razvoja občine. Predsednik občinskega odbora ZZB tovariš Albert Rajer je na zasedanju občinske skupščine utemeljil predlog o domoljubnem obhajilu ob partizanskih brigadah. Listino o domoljubnosti sta prejela nekdanja komandanta brigad. Za Gradnikovo tovariš Martin Greif-Rudi, za 2. brigado VDV pa Dušan Furlan.

V soboto popoldne in proti večeru so se začeli v Novi Gorici zbirati gradnikovci in drugi nekdanji borci.

V nedeljo, 18. septembra dopoldne, se je pred sedežem občinske skupščine na Trgu revolucije zbrala velika množica nekdanjih borcev in Novogoričanov. Govoril je eden izmed prvih partizanov, tovariš Martin Greif-Rudi. Orisal je bojno pot Gradnikove brigade, njen pomen in delež pri osvoboditvi Primorske in Gorenjske. Novi brigadni prapor je izročil odredu predvojaške vzgoje v občini, ki nosi ime Gradnikove brigade. Z zborovanja so poslali pozdravno pismo tovarišu Titu in protestno pismo Državnemu sekretariatu za zunanje zadeve zaradi sovražnih in zločinskih dejanj proti našim državljanom v Zvezi republik Nemčiji. Udeležence zborovanja je pozdravil tudi aktivni oficir iz vojne enote JLA, ki nosi ime Gradnikove brigade.

Množica ljudi se je udeležila proslave Notranjskega partizanskega odreda, ki je bila v nedeljo, 18. septembra. Na sliki: podpredsednik republiške ljudske skupščine, narodni heroj Janko Rudolf, govori borem in drugim udeležencem proslave na Velikih Blokah, kjer so v »vojašnici Notranjskega odreda« odprli spomenik v spomin na ustanovitev odreda

Pester kulturni program in partizanski miting so izvajali mešani moški pevski zbor Dornberg-Branik, goriško gledališče ter član slovenskega gledališča iz Trsta Danilo Turk-Joco.

Po množičnem zborovanju, ki se ga je udeležilo nad 5000 ljudi, je bilo sproščeno partizansko srečanje. Zavleklo se je do mraka. Gradnikovci, ki so jim rdeči nageljni cveteli na prsih, so se zbrali ob partizanskem golažu. Toda do konca ga niso utegnili pojediti, ker ni bilo časa. Mnogo srečanj je bilo, ki so nekdanje borce preveč prevzela. Komandanti so spet videli člane svojih štabov, bolničarke ranjence, kurirji so se spominjali svojih poti in nezdod, mitraljezci so se sešli s svojimi nekdanjimi pomočniki. Človek ni vedel, kje bi se ustavil, kam bi prisedel. Tu in tam so se oglasile pesmi posameznih skupin. Res niso bile uglašene, bile pa so skoraj take kot pred 23 leti, ko so vlivale pogum in borbenost ljudem.

Prav za te dni je izšla knjiga »Gradnikova brigada«, ki jo je napisal Stanko Petelin-Vojko. Natisnili so jo v Goriški tiskarni v 3000 izvodih, obsega 520 strani in mnogo slik ter dokumentov. Ta knjiga je bil najlepši dar vsem gradnikovcem. Že v nedeljo jo je dvignilo okoli 1000 nekdanjih gradnikovcev, ostali jo bodo dobili kasneje.

Za uspešno prireditve sta se potrudila odbor za proslavo Gradnikove brigade, in tudi mestna organizacija ZB.

Proslave se je udeležil tudi predsednik republiškega odbora ZZB Slovenije tovariš Franc Leskošek-Luka.

Ciril Zupanc

Smrt ob zidu domače hiše

Kdor pride v vas Savo pri Litiji, bo ugledal na prostoru sredi vasi, v bližini mostička pod cerkvijo, skromen spomenik. Na njem so zapisana imena žrtev, ki jih je dala ta mala zasavska vas s svojo okolico za našo svobodo. Na spomeniku je tudi ime Franca Ožine, po domače Korparjevega iz Cirkuš pod znano zasavsko izletniško Sveto goro (849 m), kjer je izletnikom na razpolago udobna in gostoljubna planinska kočica.

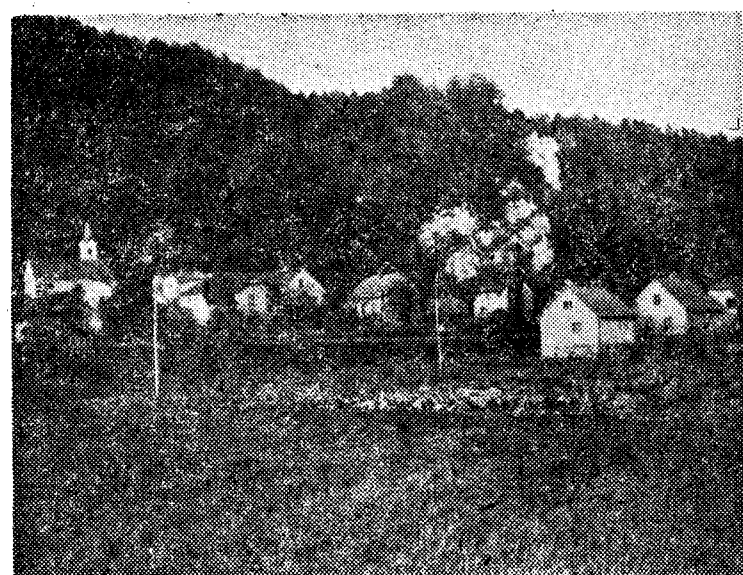
Partizan Franci Ožina-Korparjev, in trije njegovi tovariši partizani so bili ustreljeni pred Kramarjevo hišo v hribovski vasi Leše.

Leše so majhna vasica na zasavskih poljih pod Sveto goro. Skozi Leše vodi planinska pot s savske železniške postaje na Sveto goro. Do vrha te gore in do kočice je s Save 2 uri hoda. Leše so na polovici poti. Letos so domačini napravili vozno pot od Save do Leš, delali so udarniško, da bi se približali dolini.

Izletnik, ki potuje na zasavsko Sveto goro, se bo v Lešah gotovo ustavil in bo v pomenku

z domačimi zvedel žalostno zgodbo, ki jo je doživel ta kraj med NOB. Bilo je v času zadnje vojne zime. (1944/1945.) Tedaj so se Nemci zapodili v zasavske hribe, da bi zatrli partizansko gibanje. Saj so bili upravičeno jezni nad partizani, ki so jim stalno rušili železniško progo skozi Zasavje do Zidanega mosta proti Ljubljani in so tako onemogočili reden železniški promet nemških čet na italijansko fronto.

Dne 17. januarja 1945 so se oglašili pri Kramarjevih na Lešah štirje mladi partizani. Med njimi je bil tudi mladi gospodarjev sin Ivan Ocepke. Ocepkovim se pravi po domače Kramarjevi. Ivan Ocepke je pripeljal s seboj še tri tovariše. Korparjevega — Ivana Ožino iz Cirkuš, nekega Trboveljčana in Hrvata po imenu Jerka. Fantje so bili v patrulji in zaradi dolge poti utrujeni, prezeblji in lačni. Pri Kramarjevih pa so imeli prav tiste dneve dosti priboljška, saj so imeli koline. Kramarjeva mama Pavla je sina in njegove partizanske prijatelje gostoljubno postregla. To se

Pogled na zasavsko vas SAVO pri Litiji — z železniške proge. Zadaj, za vrhom hriba, je planinska vas LEŠE pod zasavsko Sveto goro. Ves ta okoliš poznajo dobro partizanski borci in izletniki. Na pokopališču ob cerkvi je partizansko grobišče

(NADALJEVANJE)

... Naglih korakov, ne da bi pogledali desno ali levo, smo šli proti črpalci. Gledali smo v tla... Nenadoma sem se znašel med strahotno razmrcvarjenimi trupli. Nekatera so bila brez obrazov, nekatera pa so se še premikala. Stražar je prepeval. Naglo smo se spustili v šaht črpalke in tako rekoč izginili z zemeljske površine. Črpalka je bila pokrita, vendar je bilo izpod nadstreška mogoče videti, kaj se dogaja zunaj. Kadar je stražar videl, da se kakšen ranjenec še giblje, je planil nanj in ga popteval z okovanimi čevlji, da so pokale kosti. Ko smo se vrnili s črpalke, pokola v taborišču še ni bilo konec. Luburič se je sprehajal po »Lančari«: bržkone zato, da bi videl, kako je njegova akcija učinkovala na ujetnike. Okoli poldneva ni bilo več tistih trupel pri glavnih vratih, marveč le tu pa tam kakšen čevlji in mlake krvi. Luburič se je šalil s kmetičami, ki so hodile mimo. Vpil je za njimi: »Ej, curo mala!«

Istega dne je Luburič ukazal, naj pokoljejo še 85 ljudi, ker so si družni priznali, naj jim dajo boljšo hrano.

Ljubo Miloš je v tem času v Taborišču št. II z nekaj ustaši pobil okoli 50 Židov, da bi prestrašil tiste, ki »nočejo hitro delati«.

Po teh počelih je preostalo kakšnih 700 ljudi, ki so morali po blatu in dežju prenašati gredi, deske, orodje in drug material v Jasenovac. Ko je bilo selitve konec, so ugotovili, da je živih le še 350 ljudi: poleg obrtnikov, ki so se že oktobra pre-

selili v »Ciglane« in ki so tako bili prvi interniranci v Taborišču št. III.

Ugotovljeno je, da je v prvih šestih mesecih umrlo v Taborišču št. I in II okoli 8000 ljudi: boleznimi, lakota, ustaški nož in kroglice.

ZIMA 1941/1942. UBIJANJE BOLNIH IN SLABOTNIH. — Ustaši so prvih 250 internirancev namestili v odprte lope »Ciglane«, pri čemer so bili Srbi zase, Židje zase, Hrvatje zase, tako da so nastali oddelki III A, III B in III D.

Takoj nato so začeli vsak dan prihajati transporti novih internirancev. Ker ni bilo dovolj prostora za namestitve, so prišli spali po podstresjih »Ciglane« in »Lančare« ali pa na prostem.

Evgen Kvaternik in Luburič sta sestavila načrt, naj bi v Taborišču III polagoma zgradili razne industrijske in obrtne delavnice in postavili barake za 3500–4000 ljudi, ki naj bi bili stalna delovna sila.

Najprej pa so izolirali taborišče od okolice. V neposredni bližini je bila železniška proga, takoj za njo pa glavna cesta. Tako bi delavci lahko videli, kaj se dogaja v taborišču. Ukazali so, naj taborišče ograde z bodečo žico in debelim, tri metre visokim zidom. Razen tega so ustaši evakuirali Jasenovac in bližnje vasi, da bi bila tako izolacija taborišča popolna. Potem so prešli na graditev barak.

Od decembra 1941 do konca februarja 1942 so ustaši skoraj vsak dan pripeljali kakšen transport iz Srema, Slavonije in Bosne v Jasenovac, kjer naj bi jih potem likvidirali. V glavnem so bili ujetniki

Srbi, precej je bilo Židov, nekaj pa tudi Hrvatov.

Hinko Štajner in Egon Berger soglasno trdita, da so ustaši takoj po pregledu in plenitvi pošiljali te transporte, v katerih je bilo približno sto, pa tudi tristo ljudi, na veliko ledino, ki je blizu Velike Košutarice, in jih tam »pobili«. Žrtve so pobili s sekirami in macolami. 80 internirancev je celo zimo kopalo grobove in pokopavalo trupla.

Isti pričajo trditi, da so tisto zimo pobili v Košutarici okoli 50.000 ljudi. To sta ugotovila po govorih grobarjev, koliko žrtev so pokopali vsak dan.

Pogostoma so klali kar v taborišču: »...Nekatere dni je treba še posebej omeniti. Tako na primer je za badnjak (sveti večer) 1941 bil zelo lep zimski dan.

Tistega dne so za razdeljevanje hrane odredili samo eno mesto, in sicer »Ekonomijo«.

Ko so nam razdelili lističe, je prišla skozi vhodna vrata pred upravno zgradbo velika skupina nekaj sto ujetnikov, ki jih dotlej nismo videli. Postavili so jih v dve vrsti. Za njimi so se ustopili ustaši. Dobro se spominjam, da sta se vrsti vlekli od »Lančare« pa vse do »Stražare«. Na pragu upravne zgradbe je stal Miloš — bil je razoglav — okoli njega pa oficirji in ustaši. Novinci so bili dobro hranjeni, nekateri kar debeli, in imeli so nabite nahrbtnike. Ustaši so jih žgečkali z bajoneti. V spominu mi je ostal peklensko nasmejan obraz nekega ustaša z zamorskimi ustnicami, ki je dregal nekega manjšega moškega pod rebra. Mi smo iz »Pilane« gledali, kaj se dogaja. Začeli so jih klati z noži: vsakega posebej. Glasov žrtev sploh nismo slišali. Iz skupine so jih vlačili pred Miloša. Grobarska skupina (kasneje tako imenovana grupa D) je začela nositi mimo nas prve žrtve. Ujetnike, ki so umrli ali ki so biti ubiti v našem taborišču, je bilo lahko nositi. Ti pa so bili rejeni in pod razprajnimi srajcami so se jim tresli trebuh. Nekateri so bili čisto krvavi, da jih ni bilo mogoče prepoznati, od nekaterih pa je komajda kanila kri. Mi smo šli po hrano k »Ekonomiji« in se postavili v dolgo vrsto. Zaradi novega razporeda so hrano de-

lili počasi, nosači pa so imeli velike težave, ker so hodili ob cesti. Ti ljudje so bili podobni Hrvatoma, katoličanom. Tisti dan smo jedli puro (poluta, koruzni žganci — op. prev.) — (Djuro Svarc).

Zima 1941/1942 je bila izredno ostra. Zaradi zelo slabe hrane in obleke, slabih in hladnih prebivališč je zbolelo veliko ljudi, zlasti starih. Za ustaše niso bili delovna sila, zato so jih likvidirali.

Priča Hinko Štajner pripoveduje:

»... Januarja 1942 je bilo v tako imenovani pošteni bolnišnici okoli 300 bolnih internirancev. Ker so morali interniranci takrat spat po raznih podstrešjih ali na prostem in ker je bila zima huda, jih je veliko zbolelo, tako da je bila bolnišnica polna.

Ljubo Miloš, Ivica Matković in Jozo Matijevid so neko noč vse bolnike pognali iz postelj, jih zmetali na sani in odpeljali na ledino, kjer so jih pobili z macolami in poklali z noži.

Takšne likvidacije bolnikov so bile pozneje nekaj vsakdanjega — vse do osvoboditve.

Interniranci so bili lačni, zato so — kadar jih ni videl stražar — iskali odpadke hrane: zlasti okoli kuhinje in smetišča.

Pet internirancev je nekega februarjskega dne (1942) skušalo izkopati iz zemlje nekaj krompirjev. Zalotili so jih ustaški stražarji in jih prignali k poveljniku Ivici Matkoviću, ki jih je sklenil takoj kaznovati. Priča Hinko Štajner in Jakob Danon takole opisujeta kaznovanje:

»... Matković je ukazal, naj se vsi ujetniki zberejo po skupinah, da bi bili navzoči pri javnem kaznovanju nad tisto peterico. Čeprav je bila huda zima, so se morali sleči do gola, potem so jim ustaši z žico zvezali roke na hrbtu in jih obesili za roke. Tako so viseli celo uro in drgetali od mraza, telesa pa so jim pomodrela. Čez uro je Matković ukazal, naj jih odvežejo, nato pa je vse postrelil v tilnik. Potem je imel govor, v katerem je zagrozil s še hujšimi kaznimi, če pride do takšnega zločina.«

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

VOJNA NA VIETNAMSKEM NEBU

Kdaj je nastala garda?

Gardo kot osebno stražo vladarjev in poveljnikov zasledimo že v starem veku. Perzijski kralji iz dinastije Arhemenidov so za osebno stražo imeli 2000 konjenikov, v Sparti pa so zaščito kraljev zaupali atletom, ki so si v ljudskih igrah priborili častne vence. Bilo jih je kakih sto. Kasneje pa so iz njih sestavili odred »skiritov«, ki so ga v bojih

Vojaške zanimivosti

uporabljali na najnevarnejšem kraju, poleg kralja.

Filip in Aleksander Makedonski sta se borila v prvi »ili« (četrti) svojih 250 težko oboroženih konjenikov makedonskega plemstva. Rimski vojvode so poleg sebe imeli pretorijansko kohorto, cesar Avgust pa je osnoval deset kohort pretorijancev, v vsaki

Ameriški časopis »World Herald« je pred nekaj meseci objavil pogovor z nekaterimi letalskimi generali, ki so se bili vrnili iz Vietnama. Razgovor je vodil vojaški komentator Howard Silber, ki je dejal, da so ameriški letalski strokovnjaki »zelo zaskrbljeni« sprito navzočnosti lovskih letal MIG-21 v Severnem Vietnamu.

Neki ameriški letalski general je izjavil, da utegne »uporabljanje letal MIG-21 povsem spremeniti razmere. Znašli bi se v zelo neugodnem položaju. V taktičnem oziru bi bili na slabšem.«

Odkar je letalstvo Združenih držav Amerike začelo bombardirati Severni Vietnam, je vse doslej imelo za edinega nasprotnika v zraku sovjetske lovce-prestrelalce tipa MIG-17. To so letala, ki

od zvoka, bodo lahko napadli in sestrelili katerokoli ameriško letalo. »Edini nasprotnik, ki bi mu bil enakovreden, je letalo »Phantom«. Pa še to le v primeru, če ameriško letalo ni preveč otovorjeno z bombami in gorivom. Druga ameriška letala — F-100 in F-105 — pa bi pred letalom MIG-21 bila kot golob pred sokolom.

Kljub temu do prelomnice v zračnih spopadih le ni prišlo; in Američani še vnaprej nekašnovo leto in bombardirajo Severni Vietnam. To pa zato, ker ima Severni Vietnam po ameriških cenitvah le šest lovcev-prestrelalcev MIG-21. Morda so kako letalo še kasneje dobili in jih je sedaj že več, toda vseh skupaj jih je komaj za eno eskadriljo. Ker pa Severni Vietnam tudi letal MIG-17 ne more imeti mnogo, je povsem razumljivo, zakaj imajo Američani s svojimi stotinami letal v vietnamskem zračnem prostoru popolno premoč.

Severni Vietnam pa tudi ne more imeti več letal, saj mu močno primanjkuje pilotov, ki so izurjeni za pule na nadzvočnih letalih. Ko bo teh več, bo bržkone dobil tudi več letal. Dobil jih bo kot pomoč Sovjetske zveze.

Trenutno je poglavitna naloga severnovietnamskega letalstva v tem, da usposobijo čimveč pilotov in jih prekalijo v zračnih spopadih. Mladi in pred kratkim usposobljeni vietnamski piloti nadzvočnih lovcev se v zračnih bojih kale z zelo izkušenimi in dolgoletnimi poklicnimi piloti ameriških vojnih letal.

Pomanjkanje sposobnega kadra je občutiti tudi v severnokorejskih raketnih enotah. Sovjetska zveza je poslala Severnemu Vietnamu kot pomoč izvrstne dirigirane raketne izstrelke »zemlja-zrak«. Kakovost teh raket je tolikšna, da je treba — po izjavah ameriških strokovnjakov — v boju z letali »računati na veliko učinkovitost«. Z drugimi besedami: vsako letalo, ki prileti v območje teh raket, bi moralo biti sestreljeno že s prvo, ali pa vsaj z drugo raketo. Z eno izmed raket so svojetčasno sestrelili tudi ameriško vohunsko letalo U-2 s pilotom Powersom. Kljub temu pa te rakete — če jih izstrelijo Vietnamci — pogosto zgreše svoj

cilj. Ameriški piloti so sprito tega zadovoljni, vendar se prav nič radi ne približujejo vietnamskim oporiščem, kjer imajo rakete te vrste. Že več desetletij ameriških letalcev se ni vrnilo s poleta, ker so jih bile sestrelile severnovietnamske rakete.

Značilno je, da je zadetkov s temi raketami čedalje več. To pomeni, da si je moštvo pri raketah že pridobilo precej izkušenj. Američani so poskušali metiti radarje za vodenje raket s posebnimi radijsko-elektronskimi motilci, ki so bili pritrjeni na reaktivna letala RB-66. Spočetka je to vietnamski raketarjem povzročalo precejšnje težave, sedaj pa so se znašli.

Kmalu bodo vietnamski raketarji postali tako učinkoviti, kot

so njihovi tovariši ob klasičnih protiletalskih topovih. Vietnamci so si bogatih izkušenj priborili že v vojni proti Franciji, v vojni z Američani pa so presenetili ves svet. Sestrelili so vsa letala, ki so letela nizko in v območju njihovih topov. To je iznenadilo Američane, ki so zaradi tega zelo za-

skrbljeni. Vietnamski raketarji tolikšne učinkovitosti še niso dosegli — predvsem zaradi raket in elektronskih naprav za vodenje, kar je za Vietnamce novost, toda kmalu bodo postali boljši. Sicer pa to ameriški piloti že sedaj v vse večji meri občutijo na svoji koži. S. K.

Koliko je od srbske vojske še ostalo po umiku čez albanske planine?

Pred petdesetimi leti je prišlo do hudih bojov med srbsko in črnogorsko vojsko na eni in neprimerno močnejšo avstro-ogrsko, nemško in bolgarsko vojsko na drugi strani. Sovražnikove sile so skušale srbsko vojsko obkoliti in uničiti, tako da se je ta morala polagoma umikati proti jugu. Takrat je bilo že vsem jasno, da srbskega ozemlja ni mogoče več ubraniti, toda rešiti je bilo treba vojsko, jo reorganizirati in ob prvi ugodni priložnosti spet uprati. Posledica tega je bil umik srbske vojske prek alpskih planin proti Jadranskemu morju. Prav tedaj pa je nastala ostra zima z globokim snegom in hudim mrazom. Razen tega pa je še grozila velika nevarnost,

da bodo avstro-ogrske enote prodrle prek Mojkovca in onemogočile srbskim enotam umik iz smeri Peči prek Andrijevice proti Podgorici (današnjemu Titogradu). Toda črnogorska vojska je 17. decembra 1915. leta pri Mojkovcu uspešno zavrnila vse sovražnikove napade in srbski vojski omogočila nemoten umik.

Srbska vojska — izmučena, skoraj brez hrane in tako rekoč gola in bosa — je preživljala hude čase. Uničiti je morala tudi vse težje orožje. Kljub temu pa je na obalo Jadranskega morja prispelo 140.000 mož z 80 gorskimi topovi. Odtod so jih zavezniki ladje prepeljale na Krk, kasneje pa na solunsko fronto.

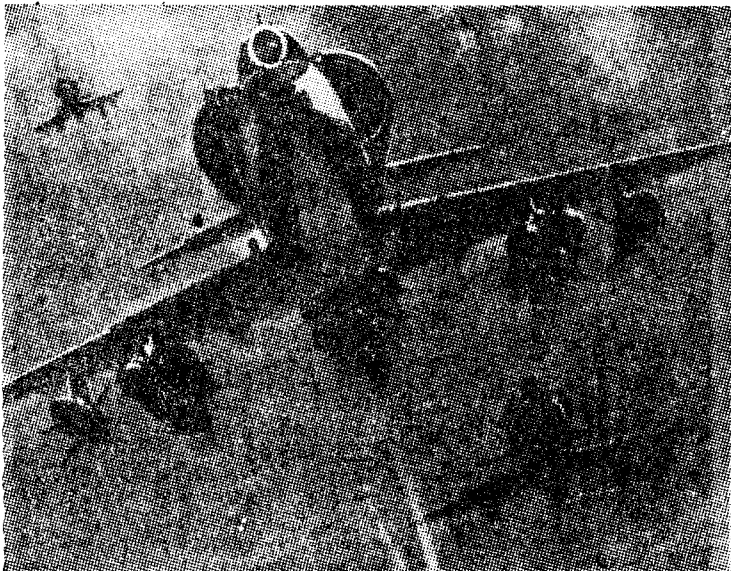
Vsak član
ZZB NOV Slovenije
naj postane
naročnik
TV 15!

Fotografija z vprašajem

Fotografija, objavljena v 34. številki lista »TV 15«, je med bralci vzbudila precej zanimanja. Mnogim je vzplamtela iskra spomina in med njimi sta bila tudi tovariši Jože Papež in tovarišica Ivanka Stegel, ki sta povedala: »Prva tovarišica z leve je Marija, doma iz Istre; takrat je bila bolničarka. Tudi tretja z leve — Hela Mihalič, doma iz Kočevja, je bila bolničarka. Peta in šesta sta Rozalija in Jože Papež. Mirko iz Mislić v Brkinih — takratni kuhar pri štabu istrskega odreda — je osmi z leve. Dekletce na skrajni desni v plašču, dokolenkah in visokih čevljih je tovarišica Ivanka Stegel-Rojc, doma iz Podgorja na Krasu.« — Pišite nam še kaj o tej fotografiji!

Današnja fotografija prikazuje skupino ameriških letalcev na poti skozi vas Poljane v Kočevskem Rogu na osvobojeno ozemlje leta 1944. Bralce prosimo, če tam tudi o današnji fotografiji sporočijo čimveč podatkov, predvsem pa kje in kdaj je fotografija nastala.

Jurišna letala ameriške mornariške pehote A-4E delujejo na prvi pogled zelo prepričljivo, toda v bojih so ugotovili, da imajo mnoge pomanjkljivosti

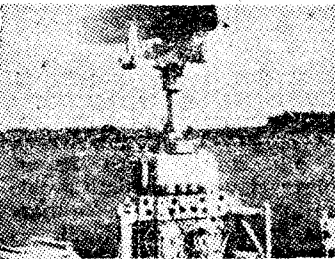
do 1000 vojščakov, ki jih je uporabljal za osebno varstvo. V 4. stoletju so pretorijance zamenjali s palatini — bojevniki, ki so se v legijah najbolj izkazali.

Kar zadeva gardne enote v naših krajih, moramo omeniti dvorsko stražo vladike Petra II Njegoša, ki je nastala 1830. leta. V njej je sprva bilo le 30 izbranih fantov — »perjanikov« iz najboljših črnogorskih družin. Pod knezom Danilom je njihovo število naraslo na sto, še kasneje pa že na tisoč gardistov.

V Srbiji so prvo gardno enoto sestavili 1829. leta v njej pa je bilo 73 kadetov; kasneje so jo povečali, dokler ni 1893. leta prišlo do ustanovitve gardnega polka. Še močnejša je bila kraljeva garda v obdobju med dvema svetovni vojnoma: takrat je imela trin divizije, sestavljena pa je bila iz pehotnega polka, konjeniške brigade, topniškega polka ter pionirske in avtomobilske tete.

Radar za razpoznavanje ciljev na bojišču

Francoški radar, ki ga vidimo na sliki, lahko odkrije gibajoče se osebe na razdalji kakih 20, vo-

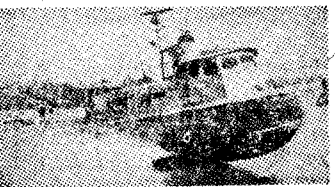

zila pa celo na razdalji do 40 km. Radar razlikuje posamične in skupinske cilje ter vozila na gošenih in na kolesih.

Patruljni čolni »Swift«

(Slika v MR, julij 66, str. 101)

Američani so v vietnamskih vodah začeli uporabljati aluminijaste patrolne čolne »Swift«. Narobili so 104 take čolne, izmed katerih jih je doslej napravljenih že več kot polovica.

Posadka patrolnega čolna »Swift« stoji šest mož, oborožena pa je s tremi mitraljezi in enim minometom kal. 81 mm. Čoln poganjata dva dieselska motorja in mu omogočata hitrost kakih 46 km na uro. Dolg je približno 17, širok pa 4 metre. Če je polno otovorjen, je težak nekaj čez 20 ton.

Vse za šolo boste ugodno kupili
v 3. nadstropju trgovske hiše
nama LJUBLJANA

Usodno srečanje

Gornjesavska dolina je vzplamtela kmalu po okupaciji. O divljanju okupatorja, ki je divjal tod, nas danes spominjajo mnogi spomeniki in zgodovinska obeležja.

Vojna je za nami, mi pa naše dogodivščine radi pripovedujemo vsem, ki nas žele poslušati.

Tudi jaz sem z zanimanjem poslušal nenavadno zgodbo 72-letnega JANEZA PETERMANA z Dovjega. »Eh, tovariš, dočakal sem svobodo samo po srečnem naključju. Srečal sem človeka, ki mi je pred smrtjo dejal: »Vračam ti življenje za življenje.« Napeto sem ga poslušal, Janez pa je počasi govoril. Vzel sem svinčnik v roke ter to zanimivo zgodbo zapisal.

Janez je kmet. Zemlja mu je bila vse življenje svetinja, zato tudi ni mogel trpeti okupatorskega režima. K njemu so hodili partizani, toda nekega dne so vdrli v njegovo hišo

gestapovci in ga odpeljali. Prepeljali so ga v begunjske zapore in vrgli v samico.

Sledilo je pet dolgih dni in noči. Pet dni nenehne zasilne ševanja in pretepanja. Kri je brizgala iz izmrzvarjenega telesa, toda Janez je uporno molčal. Po petih dneh pa so ga zaprli v sobo št. 10. Vedel je, kaj ga čaka. Padel bo kot talec ali pa ga bodo poslali v Dachau, Mauthausen... Ali kdo ve kam?

Vsako jutro so jetnike klicali po imenih. Kadar so bili v hodniku v stroju, je Janeza večkrat s strani opazoval neki nemški policijski oficir. Janez je opazil te oči, ki ga opazujejo, a ni si mogel razložiti, kaj to pomeni. Nekega dne pa omenjeni oficir pristopi k njemu in mu ukaže, naj gre z njim v pisarno.

Sedaj me bodo zopet preteptali, je pomislil Janez. medtem ko mu je srce že začelo hitreje utripati.

Kaj bo ta zločinec storil z menoj?

Pelša sta v pisarno. Bila sta sama. »Sedi,« reče policist, mu ponudi cigareto in ukazovalno nadaljuje: »Pripoveduj mi vse podrobnosti o svojem življenju.« Janez je pripovedoval. O svojem delu na kmetiji ni imel veliko povedati. Vse boji pa se je razvnel, ko je začel obujati spomine na dogodke v prvi svetovni vojni. »Takoj so me odpotali na rusko fronto,« je začel pripovedovati Janez, oficir pa ga je pozorno poslušal ter se sprehajal po sobi. »Moj komandir na ruski fronti je bil nadporočnik Švigelj, doma z Dunaja. Leta 1915 smo odšli na italijansko fronto blizu Gorice. Spominjam se Doberdoba in naših fantov, ki so tam padli. Bilo je 10. oktobra leta 1915. Italijani so nas po silovitem topniškem obstreljevanju naskočili. V tej strahotni noči je bila naša četa skoro popolnoma uničena. Zvečer okoli

desete ure je bil nadporočnik Švigelj težko ranjen v nogo. Okoli mene grmade mrličev, nikjer v bližini živlega človeka. Eksplozije granat so parale nebo in zemljo. Krogle iz pušk in mitraljezov so žvižgale mimo glave. Ostal sem sam sredi bojnega polja s težko ranjenim komandirjem. Strgal sem srajco in ga obvezal, da ne bi izkrvavel. S težavo sem ga naložil na ramo. Potem sem ga odnesel. Večkrat naju je sunek eksplozije vrgel na tla, ali pa sem se v temni noči spotaknil ob kamenje ali vejce. Po treh urah sem ga smrtno utrujen prinesel do prvih bolničarjev. Tukaj sva se razšla. Nadporočnik Švigelj me je pogledal in hvaležno rekel: »Tega ti, Peterman, ne bom nikoli pozabil. Nikoli več ga nisem videl.« Tu ga oficir prekine in vpraša: »Peterman, kakšno pa je bilo vreme takrat?« Saj res, je pomislil Janez, le kako sem pozabil to povedati. »Neurje,« odgovori Janez, »neurje. Strašno je padal dež. Strele so žvižgale po nebu, bliskalo in grmelo je, zemlja se je tresla od grme-

nja in eksplozij granat; bilo je, kot da sta se proti nam zaklela zemlja in nebo.«

»Peterman,« dvigne svoj glas oficir, »tisti oficir, ki si ga nosil v prvi svetovni vojni, sem jaz. Pišem se Švigelj. Hvala ti, ker si me takrat rešil. Danes ti jaz vračam življenje za življenje. Odrejen si za talca, toda odšel boš domov. Nihče več te ne bo pretepal. Samo nekaj vedi: nihče in nikoli ne sme o najinem poznanstvu in razgovoru ničesar zvedeti.«

Nacizem je svoje oficirje vzgajal proti vsaki sentimentalnosti. Sentimentalnost so imeli za mehkuznost, kar je nasprotno njihovi ideologiji. To pa je bilo nevarno.

Janez je kmalu odšel domov, kasneje pa je izvedel, da je bil tudi oficir Švigelj premečen iz Begunj. Na poti v Nemčijo je vlak, v katerem se je peljal Švigelj, doživel napad angleških bombnikov in nadporočnik Švigelj ni več bil preživel. Petermana, da bi ga ponovno nosil do bolničarjev Bomba ga je popolnoma raznesla. JOŽE VIDIC

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

USODNA ČRKA

Bilo je vse zamen. Na dovolilnicah je bilo videti rumene lise, ki jih je za sabo puščal »tintendot« — neka kemikalija za odstranjevanje črnih.

»Čerkez« je naveličano pogledal »Feliksa« in sekretarja komiteja, ki sta molče ogledovala kup napisanih ustaških dovolilnic. Te bi morali očistiti in namesto imen pravih lastnikov vanje vpisati imena in priimke kakih tridesetih Zagrebčanov, ki naj bi jih naslednjega dne poslali iz mesta na osvobodeno ozemlje.

»Odpočijmo se,« je predlagal Čerkez-Boris Bakrač. »Ne gre nam od rok, ker smo preveč živčni.«

Molče so pokadili vsak svojo cigareto, nato pa se spet lotili dovolilnic in »tintendot«, s katerim so pred vojno gimnazijci brisali slabe ocene iz svojih dijaških knjižic, preden so jih odnesli staršem na podpis.

V drugi polovici 1941. leta je zagrebški profesorja za fiziko Josipa Lukatela obiskala Slava Ogrizović.

»Joža,« mu je rekla, »prinesla sem ti domovnico, na kateri bi bilo treba spremeniti ime. Bi lahko to storil?«

Profesor se je takoj lotil posla. Pravo ime je zbrisal, namesto njega pa napisal drugega, pod katerim se je skrival Leo Mates.

Čez nekaj dni je profesor Lukatela ponaredil tudi podpis odgovornega policijskega uslužbenca na še neizpolnjenih dovolilnicah. Kmalu zatem ga je obiskal sekretar mestnega partijskega komiteja.

»Odslej te bomo uporabljali le za posebne naloge. S teboj bo vzdrževal zvezo osebno sekretar komiteja tvoje ilegalno ime pa bo Feliks,« mu je dejal.

Neposredno po tem so morali »očistiti« dovolilnice, kar pa niti njemu niti sekretarju in Čerkezu ni šlo izpod rok.

Bila je že noč, ko se je sekretar dvignil iz mize. »Zaman se trudimo,« je dejal. »Kmalu bo že policijska ura, pa vendar nismo pripravili niti ene dovolilnice.«

»Kaj naj storimo?« je vprašal Čerkez.

»Dovolilnice bomo razdelili na tri dele,« je odgovoril sekretar, »in poskušaj vsakdo zase Mogoče se bo komu izmed nas le posrečilo.«

Cepprav je bilo le malo upanja na uspeh, jim ni ostalo nič drugega, ko da sprejmejo sekretarjev predlog.

»Se ti bo posrečilo?« ga je medtem, ko je brez moči prekladal dovolilnice pred seboj, povprašala žena.

»Ne vem še... Mogoče. Brez dvoma mi bi uspelo, če bi imel tiskarno.«

Tedaj se je Feliks globoko zamislil.

»Da, tiskarna. Tako je. Daj mi tisto šipo z omare,« je dejal ženi.

Feliks je šipo položil na dva nekoliko razmaknjena stola, pod šipo pa nočno svetilko. Nato je na steklo dal dovolilnico, prek nje pa prozorni papir.

Nazadnje je s posebnim kemičnim črnilom prebrisal črko za črko. To je bilo utrudljivo in natančno opravilo. Na nobeni črki se ni smelo opaziti, da so z roko napisane.

POJEM ELEGANCE SO KRAVATE *terital*
TOVARNE *Svilanit* KAMNIK

Ko je Feliks prišel domov, je vzel prvo dovolilnico in jo položil na mizo. Skrbno jo je ovlažil z vodo, nato pa jo prebrisal s kemikalijo. Črnilo na dovolilnici je začelo bledeti in kmalu nato ni bilo na dovolilnici nobene črke več.

Bil je že prepričan v uspeh, ko se je na dovolilnici pokazala velika rumena lisa, ki bi jo lahko vsakdo opazil.

Feliks je potrpežljivo poskušal znova, vendar zaman. S teboj bo vzdrževal zvezo osebno sekretar komiteja tvoje ilegalno ime pa bo Feliks,« mu je dejal.

Po dveh urah napornega dela je Feliks nenadoma odvrgetel pero in zmečkal papir. Kopiranje se mu ni posrečilo.

Polnoč je bila že mimo, ko je Feliks ponovno začel isto opravilo. S tankim peresom je skrbno nanašal kemijsko črnilo. V kuhinji, kjer je delal, je bila popolna tišina.

Tokrat je bil previdnejši. Ko je tri ure kasneje s stekla vzel prozorni papir, se je zadovoljno nasmehnil.

»Kaže, da sem uspel,« je dejal. »Dovolilnica je pripravljena.

na, sedaj pa jo je treba »natisniti.«

Po steklu je razmazal neko brezbarvno tekočino, nanjo pa pritisnil prozorni papir s črkami z dovolilnice. Na steklu so ostale črke. Po vsem tem je bilo že laže. Feliks je na šipo položil kos papirja enake velikosti, kot je bila ustaška dovolilnica, in ga potiskal.

Med Feliksovo in izvirno dovolilnico sploh ni bilo razlike. Falzifikat je bil izvrsten.

Ko je zgodaj zjutraj krenil v mesto, je Feliks imel v notranjem žepu plašča kup ponarejenih dovolilnic, na katere je bil pritisnil tudi ponarejen žig ustaškega policijskega ravnateljstva.

Feliks je bil zadovoljen, kajti tridesetim ljudem je omogočil, da se umaknejo na osvobodeno ozemlje.

V sekretarjevem stanovanju je našel tudi Čerkeza. On in sekretar sta bila slabe volje.

»Vso noč sva delala in spet nisva uspela,« je nejevoljno rekel sekretar.

Feliks je iz žepa molče potegnil dovolilnice.

»Tudi jaz sem delal vso noč. Tu so.«

Sekretar in Čerkez sta vzela dovolilnice, jih obračala po rokah, nato pa se obrnila proti njemu. Njuna pogleda nista izražala občudovanja in zahvale, temveč sta to bila hladna, vprašujoča in skoraj sovražna pogleda, zaradi česar je Feliksu postalo že kar neprijetno.

»Kaj jima je vendar?« je Feliks pomislil in se nehoti umaknil korak nazaj. Čerkez je to opazil, planil proti vratom in jih prekril s svojim širokim hrbtom.

»Pa kaj je vama?« je Feliks začuden spraševal.

»Kje si dobil dovolilnice?« ga je vprašal sekretar.

»Sam sem jih napravil.«

»Spet te vprašam,« je grozeče ponovil sekretar, »odkud ti dovolilnice?«

Nato se je še Čerkez približal Feliksu in ga zgrabil za ovratnik.

»Odgovori! Kdo ti je dal dovolilnice?« je zavpil.

Tedaj se je Feliks posvetilo. Njegova tovariša nista mogla verjeti, da je v tako kratkem času napravil popolne falzifikate. Zato sta pomislila na najhujše. Rešila pa ga je ena sama črka.

»Vem, kaj misliš,« je Feliks odgovoril. »Poglejta črko, e' na podpisu pod žigom.«

Sekretar in Čerkez sta natančneje pogledala eno izmed dovolilnic in videla, da je bila črka »e« nekoliko razlita. Čerkez je po vsem tem nekaj nerazumljivega zamrmral skozi zobe, sekretar pa je iz žepa izvlekel znojno roko, ki je dotle stiskala napeto pištolo.

»Oprost, Feliks,« je dejal.

Feliks si je zapel plašč in ko je šel proti vratom, preprosto dejal:

»Ce me boste kaj potrebovali, bom popoldne doma.«

Nato je krenil v gimnazijo, kjer ga je pričakalo njegovo vsakdanje legalno opravilo: predavanje iz fizike.

Ali se specialne podmornice lahko spuste 4500 m globoko?

Ko so Američani iskali »izgubljene« jedrske bombe, so uporabljali tudi posebne podmornice, ki so jih bili z letali pripeljali iz ZDA. »Alvin« je manjša in ima obliko dežne kaplje. V njej je prostora le za dva moža, spusti pa se lahko dva tisoč metrov globoko. Podmornica ima za opazovanje velika okna in žaromete.

»Aluminaut« pa je povsem nova ladja in jo še preizkušajo. Njena posadka ima tri može, ki se s to podmornico lahko spuste 4500 metrov globoko. Vanjo pa lahko nalože še za tona raznega tovora. »Aluminaut« je značilen tudi po tem, da ima v sprednjem delu z zunanje strani pritrjeni dve jekleni »rčki«, ki ju premikajo s posebno hidravliko.

TAM, KJER SE SPRELETAVAJO JASTREBI

7

V Indokini so umirali zaradi lakote. »V Severnem Anamu sem videl na lastne oči žive okostnjake, ki so moleli slavnike, da bi dobili prgišče riža,« je izjavil minister za kolonije Paul Reynaud leta 1931. Vendar ni ukrenil ničesar. Takoj po njegovem obisku se je nehalo brezplačno razdeljevanje riža.

Bolezni so bile zelo razširjene. Na 250 Evropejcev je bil po en zdravnik, na 38.500 domačinov pa ravno tako po eden. Ljudje so umirali zaradi bolezni, zaradi alkohola in zaradi uživanja mamil. Vsak domačin je moral odkupiti letno vsaj sedem litrov alkohola, ki ga je prodajal francoski državni monopol. Destilat je bil tako strupen, da ga Francozi niso smeli kupovati. Po indokinskih mestih in vaseh so bile zgradbe, na katerih je vihrala francoska trobojnica: sedež guvernerja ali sedež upravnega delegata in prodajalna opija. Včasih zastave ni bilo, obvezno pa je pisalo nad vhodom: R. O., Régie d'Opium

SAMOBRAMBNA SKUPINA V VASI THAI NGUYEN

(opijski monopol). To je bil pravi grb sramotne francoske nadvlade.

Hung, s katerim sva se dobila zvečer, mi je dejal: »Ob osvoboditvi smo imeli veliko težko z alkoholiki in narkomani. Alkoholiki smo prepričevali, naj pijejo manj; nudili smo jim vsakodnevno psihološko in socialno pomoč. S kadilci opija je šlo dosti težje in tudi uspehi so bili manjši.« Za hip je umolknil in nato dodal: »Leta 1954 jih je mnogo odšlo na jug. Tudi moj stric je kadilec opija. Zivi v Sajgonu, kjer imajo prosto prodajo opija.«

Hanoi, 19. januarja.

V Mestnem gledališču imajo na sporedu dramo »Anh Troi« (Brat Roi). Delo so napisali trije avtorji. Eden med njimi je pesnik Luu Trong Lu, mož iz tretjega desetletja. V tistih letih je bil večji del vietnamskega pesništva pod vplivom francoske zapoznele romantike ter Verlaine in Preverta. Zdaj piše Luu Trong Lu pesmi bolj realistične inspiracije.

Nguyen Van Troi je južnovietnamski mladenič, ki so ga v Sajgonu ustrelili zaradi atentata na Mc Namara. Ni hotel izdati imen svojih tovarišev. Ko so ga privedli na morišče in privezali k stebru, je imel z novinarji pravcato protiameriško tiskovno konferenco. V gledališču ga predstavljajo kot simbol. Nekaj minut pred smrtjo pripravljene fotografije nam ga kažejo z vedrim nasmehom. Tudi v filmskih novicah, ki so jih posneli Američani, sem te dni videl Troia, kako z nasmehom odhaja v smrt. Kolikšna je bila cena za tisti nasmeh? »Anh Troi« nam tega ne pove.

Režiser je posvetil vse svoje napore čim večji razgibanosti besedila, predvsem pogovorom novinarjev, ki vso noč čakajo na ustrelitev. Toda na odru Troi ne umre. Sledi viharo ploskanje. Nekateri gledalci jokajo. Majhna deklica za menoj je v najbolj napetih trenutkih vzklila: »Troj, Troj!« Neka starica je iz besa do južnovietnamske policije žugala s pestmi.

Hanoi, 22. januarja.

Prijateljica Phuong mi je pripovedovala o japonskih grozdejskih med okupacijo: »Zasedli so pritičje naše šole in si uredili vojašnico. Japonski vojak je pri stojnici posrebral skodelico juhe in odšel, ne da bi plačal. Branjevka, ki je zahtevala plačilo, je šla za njim do šole. Oficir je takoj velel zbrati vse vojakke. »Povej mi, kdo je tisti,« je rekel starki. Zenica, ki se ga je ustrašila, se je začela izmikati, češ da ji niti ni toliko za tisti drobiž. »Povej mi, kdo je tisti,« ji je velel oficir. Starica je morala ubogati. Morala je iti mimo razvrščenih vojakov. Toda krivca je bilo težko najti, saj so vsi imeli brčice in čelade. »Kateri je bil?« je hotel vedeti oficir. Vsa iz sebe od strahu je reva pokazala na enega. Oficir ga je potegnil iz vrste. Raztrgal mu je srajco, z mečem mu je razparal trebuh, odprl želodec in pogledal vanj. Poklical je starko in ji velel, naj pogleda še sama. »Tukaj ni videti, da bi pojedel juho. Lagala si.« Ukazal jo je obglaviti na mestu...«

Hanoi, 31. januarja.

Piha severni monsun in dežuje v drobnih kapljicah. V Muzeju revolucije smo se sestali z Dao Duy Kyjem, drobnim in suhljatom človekom. Obleden je kot preprost delavec. Živčen je, ker je preživel več let v kaznilnici Poulo Condor. Pogovarjali smo se o komunistični partiji v letih po 1930.

»Vedeti morate,« je dejal Dao Duy, »da je naša partija delavska stranka, čeprav je večina prebivalstva kmetka. Da, delavska stranka. Zato smo imeli tako malo odklonov.«

Od ustanovitve v letu 1930 dalje so tuji oblastniki partijo neprestano preganjali. Večkrat so jo skoraj uničili in vendar je vselej ponovno zrastle iz pepela. V tretjem desetletju je bilo v Indokini precej »retours de France«, povratnikov iz Francije. Mladi ljudje so se vračali s študija v metropoli, doma pa niso našli zaposlitve. Kolonialni režim jim je preprečeval vsakršno kariero. Tem so se kmalu odprle oči. Potem so bili še povratniki iz Kantona, učenci Nguyen Ai Quocove revolucionarne šole. Pozneje so prihajali tudi povratniki iz Sovjetske zveze. V Nam Dinhu, Haiphongu in rudniku Hong Gay so bila delavska središča. Velikanska množica kmetov je hrepenela po zemlji.

NADALJEVANJE

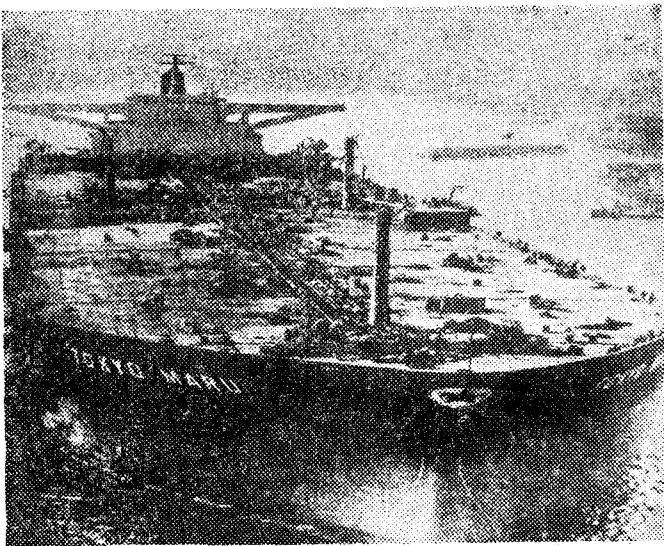
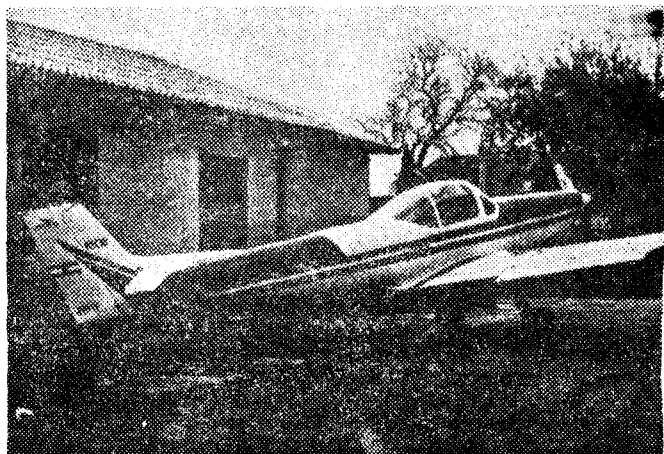

FOTO
S PODPISOM

NAJVEČJA LADJA NA SVETU je japonski tanker »Tokio Maru«, na katerega lahko nalože 150.000 ton nafte. Ladja je dolga 306, široka pa 47 metrov.

SOVJETSKA VOJSKA je opremljena z najsodobnejšimi oklopnimi transporterji-amfibijami ne samo za prevoz kopenskih enot temveč tudi mornariške pehote

NOVO ŠPORTNO LETALO domače proizvodnje »Libis-180«, ki je izdelek ljubljanske tovarne »Libis«, ima motor s 180 konjskimi močmi in leti s hitrostjo 240 km na uro

DE GAULLOVO POSLANSTVO

Za bivšega ameriškega zunanjega ministra Dullesa so govorili, da je državnik, ki največ putuje po svetu. Očitati so mu, da opravlja svoje funkcije kar v letalu in da je premalo za pisalo mizo v Washingtonu.

Nikita Hruščov je veliko potoval, vendar največ po državah vzhodne in centralne Evrope. Njegova potovanja v Indijo, Ameriko, Združeno arabsko republiko so bila svetovni dogodki. Hruščov je na teh potovanjih odkril moč pa tudi blesek svetovnega tiska, rad je dajal izjave.

Predsednik de Gaulle je v zadnjih 18 mesecih opravil tri potovanja. Bil je v Latinski Ameriki, letos poleti je obiskal Sovjetsko zvezo, pred dnevi se je vrnil s poti okrog sveta.

De Gaulle je edini predsednik Zahoda, ki je videl kozmopolit pri Balkonu v centralni Aziji. Bil je edini, ki je obiskal Novosibirsk, veliko industrijsko in znanstveno središče v centru Sibirije. Bil je edini državnik od Napoleona, ki je spal v Kremlju, nekdanjem dvorcu ruskih vladarjev.

Najvažnejša etapa njegove poti okrog sveta je bila Kambođa — ena izmed dežel nekdanje francoske Indokine. Spomin na Francijo je tu še močan. Francozi so odkrili znamenita svetišča Angkor Wat, začeli so gojiti kavčuk, organizirali so prve gumijske plantaze, Francija financira petletni razvoj Kambođe, francosčina je ohranila še staro ime.

V Vietnamu je Francija izdala vse pozicije. Severni je pod vplivom Kitajske, Južni Vietnam je v bistvu ameriški protektorat. Laos razjeda državljanska vojna. Kambođa pa je otok miru. Ta otok je izkoristil francoski predsednik za svoj apel na mir v Vietnamu. Apela je na umik tujih sil iz Vietnoma, pri tem je mislil predvsem na Američane.

Francoska teza je, da se vojna ne more končati z vojno. V bližini Kitajske, največje in najbolj dinamične države na svetu, ni vojaške zmage. Ni mogoče govoriti o reševanju azijskih vprašanj brez tihega pristanka Kitajske.

Politični obzornik

Ameriški generali zahtevajo vojaško rešitev. Zato zahtevajo povečanje ameriških vplivov v Južnem Vietnamu. Iluzija je, da bi lahko to naglono tehnično na eno stran.

Američani nameravajo zdaj poslati v Južni Vietnam 100.000 novih vojakov. Dovolj je, če se prebije iz Severnega v Južni Vietnam samo 10.000 gverilcev, pa je ravnotežje spet upostavljeno. To pa bo vedno uspešno. Človeški potencial Vietnoma ni neizčrpen, vendar je velik.

V Evropi gledamo vse preveč z našimi, evropskimi očmi. Beremo o porušeni mostovih. Pri tem pozabljamo, da so mostovi večinoma iz bambusa in da jih zelo hitro obnovijo. V DR Vietnamu so posebne ekipe, ki stalno popravljajo železnice, jezove.

Tudi če bi napadi iz zraka popolnoma omrtvičili ves promet, bi še vedno lahko nosili kante z bencinom na ramenih. Če bi razbili vsa mesta, bi se lahko prebivalstvo že drugi dan preselilo v vasi. Če bi požgali vsa polja, bi se še vedno lahko hranili z raznimi sadeži.

V Evropi in Ameriki mislimo le nekaj let naprej. Vse gledamo z zornega kota naše generacije. Kitajci sami govorijo, da bo zmagal komunizem šele čez sto let. Mi pa bi želeli že danes vedeti, kako se bo končal konflikt v Vietnamu. Najbrže se sploh ne bo končal s kakim formalnim sporazumom. Tudi na Koreji nimamo miru, je samo premirje. Toda Koreja ni več žarišče požara.

De Gaulle je zato predlagal pogačanja in še enkrat pogačanja. Uvod v to naj bi bil umik ameriških čet. Njegov predlog je naletel na gluha ušesa v Washingtonu. Francoski predsednik ne more govoriti s pozicij sile, lahko samo predlaga.

Zadnja etapa de Gaullova poti so bili francoski otoki na Tihem oceanu. Francoski predsednik je prisostvoval eksploziji »zelo močne« nuklearne bombe. To je bila že štirinajsta francoska nuklearna demonstracija. Francija in Kitajska sta danes edini državi, ki nadaljujeta atomske eksperimente.

Tretja kitajska atomska eksplozija je vzbudila veliko senzacijo v svetu. Je bila atomska, je bila morda hidrogenska, so se spraševali po vsem svetu. Francoska ni razburila mednarodnega ozračja. Če ne bi bilo de Gaulle, bi jo komaj zabeležili. Francija bo imela šele leta 1968 svojo H-bombo.

Francija meni, da mora imeti svoj atomski arzenal, če hoče govoriti direktno z Ameriko in Sovjetsko zvezo. Francoska diplomacija želi postati voditelj tako imenovanega tretjega sveta — tistega, ki ni ne Vzhod ne Zahod.

To je velika ambicija, ki zahteva zelo mnogo od Francozov. Francija troši milijarde in milijarde dolarjev letno za svojo atomsko oborožitev. De Gaulle meni, da je to nujno, če hoče Francija spet nekaj pomeniti v svetu.

Se vedno velja, na žalost, staro pravilo: če hočeš imeti mir, pripravljaj se na vojno. Za mir, za dobro ime v svetu, za mednarodni ugled je treba plačati zelo visoko ceno. In Francija jo plačuje.

Morda imajo Francozi prav. Ali ne prihajamo že v atomsko stoletje? Atomska energija lahko služi tudi človeštvu. In tako naj tudi bo!

JUŽNA AFRIKA — ŠE VEDNO SREDNJI VEK

Tri milijone belcev v Južni Afriki reže kruh 15 milijonom črncev. Samo 200.000 belcev v Rodeziji ima prvo in zadnjo besedo v Rodeziji, črnci — teh je 4 milijone — so državljani druge kategorije. Stotisoč Portugalcev v Mozambiku dikira življenje 7 milijonom črncev. Na jugu Afrike še ni zavel nov veter.

Iz zgodovine vemo za versko diskriminacijo. Žrtve te so bili v Evropi zlasti Židi. Še sveto pismo je bilo proti njim. Uprizorjali so prave pogrome proti njim. V drugi polovici 19. stoletja so se začeli preseljevati v Palestino — obljubljeno deželo.

Politična diskriminacija je dobila močnejše oblike pozneje, v 20. stoletju. V otomanskem cesarstvu so bili vsi, ki niso bili Turki, izključeni iz vseh pomembnejših državnih funkcij.

Kitajci so vedno prva žrtev nemirov, ki se pojavijo v deželah jugovzhodne Azije. Tako je bilo tudi pred meseci v Indoneziji. Mnogi so izgubili vse premoženje, drugi celo življenje. Nekateri so si rešili golo kožo tako, da so se umaknili v mesta.

V Indiji, in delno tudi na Cejlonu, se je še do danes ohranil kastovski sistem. Ta sistem je pravzaprav začel pred 3500 leti, ko so prišla s severa arijska plemena in premagala prvotne prebivalce Indije. Ker so bila močnejša, so jim vsilila svojo voljo. Tako je polagoma nastala piramida, ki ji pravimo kastovski sistem.

To, kar se dogaja v Južni Afriki, je še vedno temni srednji vek. Črnci so heloti, državljani druge kategorije. Bivši premier Južne Afrike Verwoerd je ob neki priliki jasno povedal: mi smo najbolj rasistična družba na svetu. Izvolitev finančnega ministra Balthazara Vorsterja za njegovega naslednika kaže na to, da se bo politika rasnega razlikovanja nadaljevala.

Vendar ima vsaka stvar svoje meje. Ko so prišli prvi irski valovi v Severno Ameriko, so gledali Irce postrani. Niso jih marali, opravljali so samo manjvredna dela. Danes zavzemajo visoke položaje.

Bivši predsednik Združenih držav Kennedy je bil Irec. Nadškof Bostona je Irec. Mnogi Irski so preživeli mladost v Ameriki, vrnilo so se v domovino svojih prednikov, postali so ugledne osebnosti. Eamon de Valera pa je postal celo predsednik irske republike.

Tudi južnoafriški črnci bodo nekega dne priznani. Kolo zgodovine se ne bo ustavilo pred vrati Južne Afrike. Toda to se ne bo zgodilo že jutri. Leta 1863 je predsednik Lincoln odpravil suženstvo v Združenih državah, danes pravica črncev še vedno ni zmagala. Toda zdaj se zgodovine vrte hitreje.

Verwoerd in Vorsterja so morda zadnji krči sistema, ki bo nekega dne izgubil tla pod nogami.

m. o.

Izšla je 8.-9. številka revije »Borec«

Revija Borec št. 8/9 prinaša na uvodnem mestu ob 30-letnici spanske državljanske vojne spominne nekatere udeležencev te vojne. Sene Bobnar, Izidor Sitar, Josip Kralj, Ivan Kretz, Nikoli ne bomo pozabili; Miha Počrvina; Faizem, to je vojna; Stane Vilhar; Španski narod se ni predal nikoli; Anton Ukmar; Boj proti fašizmu se je bil pred Madridom; Leopold Zaharija; Družila nas je ista želja. Tudi pesmi Španskih avtorjev v prevodu Miroslava Kozute govorijo o španski državljanski vojni.

Novela »Povzdigovanje« izpod peresa Matevža Haceta je iz zbirke Ljubezen in orožje, za katero je av-

tor letos prejel nagrado vstaje slovenskega naroda. Novejša pripoveduje o »povzdigovanju« treh borec na višje položaje.

V rubriki SREČANJA, OBRAZI, RAZGOVORI je Zvezne kržišnik pod naslovom iz življenja starih revolucionarjev strnil v pripovedno celoto srečanja z Janezom Mlakarjem, Ivanom Glušitjem in Ivanom Kolarjem.

Med AKTUALNIMI TEMAMI objavlja Borec zelo zanimiv prispevek Jovana Veseličarja o prihodnosti mladosti v današnjih dneh. Avtor je zapisal misli o družbi in vzgoji mladine, o tako imenovanem spopadu generacij ter o vlogi Zvezne mladine.

Nikola Cvetič: »Himmlerjev poskusni zajček«

Marsikaj vemo o življenju v nacističnih taboriščih, veliko so preželi o tem pisali. Cvetičeva knjiga pa je še posebno presunljiva.

Napisal jo je po pripovedovanju nekdanjega jetnika nacističnih taborišč. Vojak Simić-Mališa iz ne preživel vse strahote poskusov in se po vojni vrnil v domovino.

Kdo je bil Vojkan Simić-Mališa? Rojen je bil leta 1927 v Velikem Gradishtu v Srbiji. Petnajstletnega so ga mobilizirali v Srbsko državno stražo. Nekdo so njegovo enoto zaradi njegove nebudnosti razorožili četniki in fant se je znašel pred vojnim sodiščem. Zaradi mladosti so ga pustili iz ječe in mu oprostili.

Potem je bil v šoli srbske obmejne straže v Beogradu in v obmejni četi v svojem rojstnem kraju. Spomladi 1944 so Nemci to enoto razorožili, ker ji niso več zaupali. Čez nekaj časa so ga aretirali in poslali v delovno taborišče pri Gradcu. Med bombardiranjem je hotel pobegniti, pa so ga aretirali in znašel se je v koncentracijskem taborišču. Iz neznanih razlogov so ga tamkaj oddredili za poskuse. Kaj vse je pretrpel in kakšne poskuse so delali z njim, se le medlo spominja, oziroma kot laik ne ve, kaj so počeli z njim. Toda ko je preživel kot edini iz večje skupine ves ta peklo, je bil na meji med življenjem in smrtjo. Verjetno so delali na njem poskuse z elektriko v zvezi z zdravljenjem škokov. Tako je bil do konca vojni v se vrnil v Jugoslavijo, vstopil v vojsko, postal mornariški tehnični oficir, nato je bil zaposlen pri rečni plovbi v Beogradu.

Ze njegov življenjski pove, da je bil to fant, ki se ni razumel na

politične dogodke in se je zato nehoti znašel med kladivom in nakovalom. Toda kljub temu je za nacistične pomenil sovražnika in zato so iz njega naredili najprej prisilnega delavca, nato jetnika, nazadnje pa materijo za poskuse.

Za bralce pomeni ta knjiga novost, ker silka hladno okrutnost nacističnih zdravnikov, ki so zavrgli načela humanosti svojega poklica, postali rablji-znanstveniki ter spreminili bolnišnice in laboratorije v svojevrstna morišča.

Knjigo je izdala zagrebška založba »Epoha« leta 1965.

MP

Simpozij »Prvo zasedanje AVNOJ«

Ob 25-letnici vstaje narodov Jugoslavije bo v Bihacu od 4. do 7. oktobra letos simpozij, največji tovrstni v naši državi, tema pa bo »Prvo zasedanje AVNOJ«.

Organizatorji tega znanstvenega sestanka, posvetovanja, so inštituti za zgodovino delavskega gibanja v Beogradu, Zagrebu in Sarajevu, dalje Vojno-zgodovinski inštitut v Beogradu in Muzej prvega zasedanja AVNOJ v Bihacu.

Prve tri dni bo imel simpozij delovni značaj, zadnjega dne pa si bodo udeleženci ogledali

nekatero kraje (Bosansko Krupo, Podgrmeč, Grmeč, Bosanski Petrovac, Ostrelj in Drvar).

Med prijavljenci za simpozij je 44 jugoslovanskih znanstvenikov, družbenih in političnih delavcev, od katerih jih bo 39 govorilo, drugi pa bodo sodelovali v razpravi. Razen teh pa se je za simpozij prijavilo 18 znanstvenikov-zgodovinarjev iz Sovjetske zveze, Češkoslovaške, Poljske, DR Nemčije, Italije, Anglije, Francije in še nekatere drugih držav. 13 tujih udeležencev bo prebralo svoja znanstvena dela. Tako bo na primer, dr. Jaroslav Opat iz Prage prebral svoje delo o nekaterih vprašanjih narodnoosvobodilne borbe v Jugoslaviji in odnosih med emigrantskima vladama Češkoslovaške in Jugoslavije v Londonu. Francesco Cattalini iz Milana bo govoril o odnosih med Jugoslavijo in Italijo 1942, dr. Karel Hnilka iz Münchna pa bo prebral referat o bihaški republiki, za katerega je povzel gradivo v nemških dokumentih.

M. M.

Film o partizanih v Portugalski Gvineji

Dva francoska režiserja sta se nedavno tega vrnila iz portugalske Gvineje, kjer sta posnela film o boju tamkajšnjega afriškega prebivalstva za osvoboditev. Po njunem mnenju so sile osvobodilnega gibanja gospodarji dveh tretjin te dežele. Ko sta namreč snemala film, sta prepotovala 500 do 600 kilometrov na osvobodjenem ozemlju in videla, da Portugalci zelo poredkoma pridejo iz svojih oporišč, iz katerih odhajajo na »kazenske ekspedicije« proti nezavaranemu prebivalstvu. Režiserja v svojem filmu tudi omenjata, da so borci dobro oboroženi in sposobni začeti ofenzivo proti kolonialistom. S pomočjo afriških in socialističnih držav je osvobodilno gibanje organiziralo regularno vojsko, ki ji poveljujejo dobro izurjeni oficirji.

VALENTIN RIHTARŠIČ-TINE

Na pragu jeseni je končal svojo življenjsko pot naš tovariš Valentin Rihtaršič-Tine.

Rojen je bil leta 1912 v Poljanah nad Skofjo Loko kot sin mlalega kmeta. Tako je moral zgodaj od doma. Prebival je skozi življenje kot kmečki delavec, nazadnje pa je vstopil, ker mu ni kazalo drugega, v orožniško službo. Takoj po fašističnem napadu na Jugoslavijo se je povezal z organizatorji vstaje v domačih krajih, konec 1941 pa je postal borec Cankarjevega bataljona, ki mu je poveljeval Gregorčič. Istega leta so ga sprejeli tudi v KP. Pozneje je opravljal razne posebne naloge, dokler ga niso izdali v 1943 ujeti. Kljub zverinskemu mučenju v Begunjah ni izdal ničesar. Preživel je strahote taborišča Mauthausen in se 1945 vrnil v domovino.

Ceprav rahlega zdravlja, je do upokojitve delal v službi državne varnosti. Sodeloval so ga cenili zaradi iskrenega tovarištva in očetovske dobrote, prebivalci pa zaradi skromnosti.

Bil je nosilec »Spomenice 1941« in več odlikovanj. Slabo vreme je preprečilo, da ga nismo na zadnjo pot spremlili v večjem številu, toda kljub temu se ga bomo vedno spominjali.

S. V.

FRANC ROBIDA

Zibelka Ti je stekla v Mozirju pred 46 leti. Ko si dorastel v fanta, si se zaposlil na žagi. V letu 1941 si bil poklican v staro jugoslovansko vojsko. Prišla je okupacija, spet si se zaposlil na žagi v Mozirju.

Meseca julija 1944 si stopil vrste borec Koroškega bataljona in se boril za svobodo našega naroda do osvoboditve. V JA si bil potem do oktobra 1946. Meseca januarja 1947 si stopil v vrste Ljudske milice. Služboval si v St. Pavlu pri Preboldu, v Planini pri Sevnici, Dobrni pri Celju, v Dobropolju, v Ribnici na Dolenjskem in končno od leta 1954 dalje v Kočevju. V Ribnici na Dolenjskem si se leta 1949 poročil, v zakonu sta se rodili dve deklici.

Naporna služba v vrstah Ljudske milice Ti je zrahljala tvoje zdravje. Ostal si tej službi zvest vse do svoje smrti. Tvoji znanci, prijatelji in delovni tovariši, so vedeli, da si bolan, niso si pa predstavliali, da je tvoja bolezen tako huda. Dne 12. septembra 1966 si zatisnil za vedno svoje oči. Zapustil si ženo, dva otoka, mamo, sestro in dva brata.

Kočevje je od leta 1954 postalo tvoj drugi dom. Živel si se v njegove razmere in delo. Delovni ljudje Kočevja in Ribnice so Te poznali in spoštovali kot moža poštenega značaja. Veliko število tvojih prijateljev, znancev in delovnih tovarišev iz vrst Ljudske milice Te je dne 14. septembra 1966 spremlilo na tvoji zadnji poti, na Trato v Kočevju. Vsi, ki so Te poznali, Te bodo ohranili v najlepšem spominu.

P. S.

Pravni nasveti

Tovariš R. S., Izola — V dopisu prosite za pojasnilo, kako je s tistimi borci NOV, vojaškimi invalidi, ki so upravičeni do 100 % hranarine v primeru bolezni. V podjetju, pri katerem ste zaposleni, je delavski svet sprejel sklep, da se vsakemu delavcu, ki zboli do štiri dni, trga pri plači 15 odstotkov. Sprašujete, ali je to za invalide iz NOV zakonito? Sami ste invalid in se čutite močno prizadetega, enako kot

la v višini 90 %, 80 % ali 60 %, kot je to za posamezne primere za druge zavarovance določal navedeni zakon. Zakon o zdravstvenem zavarovanju je tudi določal, da se razlika, ki pripada zavarovancem s sto odstotnim nadomestilom in nadomestilom, ki bi jim sicer šlo po splošnih predpisih, krije iz zveznih sredstev.

Pred nedavnim pa je bil v 29. številki zveznega uradnega lista objavljen Zakon o spre-

ima zavarovance pravico v prvih treh dneh odsotnosti z dela zaradi bolezni. Zato je vaša delovna organizacija povsem pravilno in v skladu z zakoni, timi predpisi o tem odločala in določila, da se vsakemu, ki do tri dni izostane z dela zaradi bolezni ali zaradi nege obole-

varovanju ne daje direktnega odgovora na to vprašanje. Prezagodaj je tudi še govoriti o kakem pojasnilu, navodilu ali tolmčenju. Toda isti zakon tudi govori, da gre nadomestilo, ki znaša 100 % od osnove, od prvega dne izostanka z dela, oziroma od četrtega dne,

tudi drugi borci NOV, invalidi.

Po določilih zakona o zdravstvenem zavarovanju, ki je veljal do pred kratkim, so imeli tisti zavarovanci, ki so uživali brezplačno zdravstveno varstvo, pravico do 100 % nadomestila v primeru bolezni. Med takimi, ki uživajo brezplačno zdravstveno varstvo so bili tudi vojaški vojni invalidi, ki so imeli torej v primeru bolezni pravico do stoo odstotnega nadomestila, namesto nadomesti-

membah in dopolnitvah temeljnega zakona o zdravstvenem zavarovanju. Ta zakon spreminja posamezne določbe dosedanjega zakona o zdravstvenem zavarovanju. Eno novih določil, o katerem pišete tudi vi, je to, da gre nadomestilo zavarovancem za prve tri dni (koledarske, ne delovne dni) zadržanosti od dela na račun sredstev organizacije, pri kateri je zavarovane zaposlen. Delovne organizacije morajo s splošnim aktom določiti višino nadomestila, do katerega

lega družinskega člana, ne izplačuje polno nadomestilo osebnega dohodka, temveč nadomestilo, ki je zmanjšano za 15 %. Tak sklep je pravilen in zakonit, ker ni nikjer določeno, da mora gospodarska organizacija izplačevati stoo odstotno nadomestilo.

Toca pri tem se pojavlja vprašanje, za katerega bi radi vedeli odgovor tudi vi. Kaj pa je z invalidi, ki so imeli sedaj pravico do stoo odstotnega nadomestila? Zakon o spremembah zakona o zdravstvenem za-

že določa to nadomestilo delovna organizacija. Iz tega je sklepati, da je tudi pri tistih, ki bi sicer imeli pravico do stoo odstotnega nadomestila, pa nadomestilo dobe od svoje delovne organizacije, merodajen le sklep delovne organizacije o višini nadomestila. Tudi zanje torej velja za prve tri dni odsotnosti z dela zaradi bolezni nadomestilo v taki višini, kot ga je za ostale delavce določil samoupravni organ s splošnim aktom. Vsaj tako je naše mnenje.

Povračilo nadomestila v času bolezni

Srečanje na Lipniški planini

Dne 11. septembra 1966. leta so se sestali na Lipniški planini preživeli borci Selške čete, ki so vodili hude boje z Nemci 9. septembra 1942. leta na tem kraju. Tedaj je poleg drugih padel tudi komandant I. grupe odredov Jože Gregorčič. Od sedmih še živih bivših borcev jih je prišlo šest: Stane Prezelj, Adolf Praček-Adi, Janez Lušina-Mali, Stanko Podlipnik-Porobek, Mirko Ambrožič in Vinko Smitek-Pero, manjkal je le tovariš Ante Jukić-Mato. Veselo in pristrano je bilo srečanje starih, dobrih tovarišev.

»Prav tako sončno in toplo vreme je danes kot je bilo takrat, pred 24 leti.« je dejal tovariš Vinko Smitek in se vse del poleg drugih na korenino mogočne smreke, ki je štrlela izpod zemlje. In že je stekel pogovor o vsem, kar se je tu dogajalo 1942. leta. Drug drugoga so dopolnjevali v živahnem pripovedovanju. »Se spomnite, kako so Nemci streljali v Janošovo puško, ki se mu je obesila na vejo drevesa, mi pa smo se umaknili za skalo,« je dodal tovariš Stane in nadaljeval z opisovanjem občutkov partizanov tedaj v nemškem obroču. Pri tem pa ga je dopolnjeval tudi tovariš Adi, ki je v takratnem težkem položaju sklenil, da se bo raje ubil, kot pa živ padel v roke Nemcev. Z grča, kjer smo sedeli in poslušali bive borce, nam je pogled uhal na nasprotni konec doline, k spominskemu obeležju — kamnom, dvigajočim se iz zemlje, z napisom, posvečenim padlim tedaj na Lipniški planini. Ob živem opisovanju dogodkov iz tega časa smo se v duhu združili tudi z njimi.

Nato smo krenili po poti, kjer so 1942. leta šli partizani Selške čete, za njimi oziroma okoli njih pa Nemci. Visoka praprot in druge gozdne rastline so prekrile sledove težkih dni. Tu pa tam je iz grmovja vzletel in prestregel našo smer širokokrili jereb. Prišli smo do točke, kjer se je naša poti priključil stranski odcep. »Tu so Kopsiča,« je dejal Janez, »kjer so nas Nemci iz zasede nenadoma napadli v bok.« Ustavili smo se zopet malo naprej, ob

vznožju strmo vzpenjačega se terena na levi strani, na desni pa se je gozd položno spuščal navzdol. »Hudo je bilo, ko smo

se tam vzpenjali na strmi rob, Nemci pa za nami,« je dejal tovariš Mirko, pokazal z roko na levo in potem nadaljeval:

Vsem šerčerjevcem

Ko pripravljam kroniko borb in življenja Šerčerjeve brigade od njene ustanovitve pa do konca vojne, želim, da bi prejel čimveč prispevkov tudi iz vrst njenih nekdanjih borcev in komandnega kadra in da bi bila tako kronika čim popolnejša. Prav bo prišlo vse — od spominov o borbah in pohodih in drobnih osebnih doživetjih, o soborcih in padlih tovariših, pa do fotografij. Zlasti manjka gradiva o II. bataljonu, pa tudi o vseh njenih enotah od ustanovitve brigade pa do pohoda na Stajersko.

Kronika Šerčerjeve brigade mora biti tudi kar se da točen zapis, zato prosim še posebej za prispevke tiste, ki so v do sedaj objavljenih prispevkih in odlomkih iz njenih borb in življenja opazili pomanjkljivosti, netočnosti glede časa ali krajev borb, udeležbe enot ali posameznikov, o živih, padlih ali ranjenih soborcih. Svoje prispevke pošljite čimprej na spodnji naslov. Vsem sodelavcem se že vnaprej iskreno zahvaljujem!

Milan Guček, Ljubljana, Strossmayerjeva 6 a.

»Morda bi bilo takrat bolje, če bi se usmerili na desno.«

Na drugi strani strme vzpetine nam je tovariš Porobek pokazal, kje je takrat skrnil ranjenega Jožeta Gregorčiča in ga prekril z vejami. Nato smo se spustili navzdol v grapo in po njej nazaj k spominskemu obeležju.

Po kratkem počitku nas je tovariš Stane odpeljal navzdol k lovski koči, kjer so sprtne ženske roke hitro pripravile okrepčilo. V objemu visokih in gostih smrek jelovških gozdov smo sedeli okrog velike lesene mize pred lovsko kočjo in nadaljevali naš razgovor o bojih gorenjskih partizanov na Jelovici. Bivši borci so sklenili, da se bodo prihodnje leto ponovno sestali na Lipniški planini in počastili spomin na padle tovariše. Povabili bodo tudi svoje padlih in ob tej priliki skušali zbrati gradivo, ki se nanaša na ta dogodek. Skrb za organiziranje tega snidenja pa so poverili tovarišu Stanetu Prezelju, ki je tudi letos uspešno vodil priprave za to srečanje.

Ana Benedetič

V METLIKI JE BILO IMENITNO

Partizansko srečanje v Metliki, ki je bilo 4. septembra, je že dovolj časovno odmaknjeno, da lahko ocenimo, ali je bilo uspešno in ali se bo uresničilo upanje, da prerase v osrednjo belokranjsko tradicionalno prireditev. Glede tega smo zastavili nekaj vprašanj tovarišu Francu Vrviščarju, predsedniku občinske skupščine v Metliki.

Vprašanje: Kako ste kot predsednik občinske skupščine, kot Belokranjec in nekdanji partizan zadovoljni s partizanskim srečanjem, ki je bilo 4. septembra v Metliki?

Odgovor: Ocenjujem srečanje sem prepuščam drugim, sam nisem nikjer govoril, ali sem zadovoljen ali nisem. Toda vsak, ki sem z njim govoril, je pohvalil organizacijo in izražal upanje, da se bomo še kdaj tako srečali. To ni bila klasična povojna partizanska jubilejna proslava, ampak resnično srečanje nekdanjih borcev, ne samo iz 15. brigade ali drugih enot iz naše dežele, ampak vseh, ki so bili kdaj pri nas. Srečanje borcev in srečanje z belokranjskimi ljudmi, s prijatelji, ki so se borci z njimi seznanili v najhujših časih. V časopisih so pisali, da se je srečanja udeležilo 4000 ljudi, toda upam si trditi, da je bilo ljudi nad 6000.

Glede oskrbe lahko trdim, da nihče ni šel lačen iz Metlike. Prejeli smo tudi precej čestitk iz drugih krajev in opravili, v katerih so se nam posamezniki opravičevali, da ne morejo priti.

Vprašanje: Kako ste bili zadovoljni s propagando za to srečanje?

Odgovor: Zelo smo bili zadovoljni. Časopisje, radio in televizija, vsi so napravili, za kar smo jih prosili. Že to dokazuje, kako ljudje po Sloveniji cenijo Belo krajino in naše ljudi. Omenim naj tudi govor tovariša Luke, ki je navajal zasluge Bele krajine. Ni prav nič pretiral, ugotavljal je samo resnico.

Upam, da bodo tovariši, ki so bili na srečanju, prihodnje leto še koga pripeljali. Upam tudi, da so videli, kakšna je Bela krajina zdaj, po 21 letih, odkar se je končala vojna.

Vprašanje: Kakšen je bil gospodarski uspeh prireditve? To srečanje bi bilo lah-

ko že pred dvema letoma, pa so se nekateri bali, češ da občina nima denarja? Nekateri si partizanski proslav ne morejo predstavljati brez izgub...

Odgovor: Nismo računali na dobiček, zato ga tudi nimamo, toda tudi izgub ni. Občina je sicer prispevala sredstva za lepake, kupili smo zastave (ki so nam ostale), plačali smo ozvočenje in pevce. Toda ta sredstva se nam bodo povrnila iz prispevkov za prodano živila. Sklenili smo, naj bodo cene nizke, zato so podjetja veliko prodala. Vsa gostišča so delala s polno paro. Kolikor sodim, so bili obiskovalci zadovoljni zaradi zmernih cen, mi pa, ker smo brez stroškov privabili toliko ljudi v našo deželico.

Vprašanje: Kako je bilo kar se tiče javnega reda in miru?

Odgovor: Veliko sem bil med ljudmi, ves dan. Moram reči, da je bilo razpoloženje odlično, nihče ni bil preveč »nasekan«, nikjer nisem opazil, da bi se kdo tepel ali prepiral. To je bilo res partizansko, tovariško srečanje.

Vprašanje: Kakšne načrte imate za prihodnost glede te prireditve?

Odgovor: Uspeh letošnjega srečanja je zagotovilo, da bo prihodnje leto vsaj enako, če ne že bolje. Za to se bosta zavzela skupščina, ZZB in odbor 15. brigade. Vsi ugotavljamo, da je treba dati nekdanjim borcem možnost, da se nekeje snidejo in se pogovorijo o svojih težavah in uspehih. Prepričan sem, da bo tako srečanje zelo uspešna spodbuda našemu mlademu turizmu.

Za prihodnje leto nameravamo tiskati posebne letake, ki jih bodo morda trosila letala. Priredili bi tudi izlete iz Metlike v bližnje partizanske kraje. Skušali bomo še zboljšati oskrbo in združiti srečanje s sejmom poljedelskih oridolkov. Naj nekdanji partizani iz Bele krajine pripeljejo domov dobro kapljico, grozdje, krompir in drugo. Pri nas imamo dosti tega in veliko bolj poceni kot drugje. Če kmet prodaja, bo zadovoljen, zadovoljen pa bo tudi tisti, ki bo poceni kupil. Tako bomo spodbudili kmetje pri nas, da bodo začeli proizvajati za tržišče in si s tem pomagali.

POJEM ELEGANCE SO KRAVATE terital
TOVARNE Svilarit KAMNIK

DRUGA RAZSTAVA LIKOVNIH DEL

Za drugo razstavo likovnih del na temo »Narodnoosvobodilna borba v delih likovnih umetnikov Jugoslavije«, ki bo v

okviru 25-letnice JLA od 26. novembra do 16. decembra letos v Beogradu v Domu JLA, se je prijavilo 100 likovnih umetnikov iz vse države.

Računajo, da bo to ena izmed največjih kulturnih manifestacij v počastitev 25-letnice JLA. Podelili bodo tudi vrsto nagrad: poleg treh poveljskih nagrad (posamezno za slikarstvo, kiparstvo in grafiko v zneskih 7000, 5000 in 3000 novih dinarjev), ki jih bo dala JLA, bodo podelili še naslednje nagrade:

Zvezni izvršni svet iz sklada za napredek kulturnih dejavnosti »Moša Pijade« v znesku 4000 N-dinarjev, Zveze združenj borcev NOV Jugoslavije 4000 N-dinarjev, republiška skupščina SR Srbije 4000 N-dinarjev, Zveza združenj borcev NOV Srbije 3000 N-dinarjev in eno nagrado za odkup dela v znesku 3000 N-dinarjev ter skupščina mesta Beograda nagrado v znesku 700 novih dinarjev.

POJASNILO

V letošnji 36. številki našega lista, ki je izšla 13. septembra, je bil na 7. strani prioben sestavek »Ob obletnici ustanovitve beneške čete«. Napisal ga je Avgust Zanut iz Izole, podpisan je tudi Franc Blazutić-Tomo, pod njunima podpisoma pa je pripomba, da sta o vsebini sestavka obveščena tudi Jože Durli in Evgen Bledič.

V sestavku sta opisana nastanek in razvoj »Beneške čete« ob 23. obletnici njenega nastanka. Toda obletnica je samo zunanji okvir za spretno vtihotapljen osebni napad avtorja (ali avtorjev) na tovariša Jožka Ošnjaka, podpolkovnika milice, ki zdaj živi v Ljubljani. Tudi drugače je v sestavku mnogo zgodovinskih netočnosti in prirojenih dejstev. Pisec celo obtožuje tovariša Ošnjaka sodelovanja z okupatorjem, opisuje ga kot organizatorja »Guardie civice« in kot karierista, ki je privolil v sodelovanje s partizani šele, ko so mu ponudili mesto komandanta bataljona. Nadalje ga obtožuje pobege in skrivanja, dejansko pa je bil tedaj tovariš Ošnjak ranjen in se je zdravil.

Kdo je bil tovariš Ošnjak in kako nesmiselno so obtožbe proti njemu, pa najbolje izpričuje to, da je bil kot drugi obtoženec na procesu proti »Beneški četi« pred nekaj leti v Italiji.

Tovariš Ošnjak je izjavil, da bo pisca (ali pisce) tožil. Niti najmanj ne dvomimo, kako se bo zadeva končala za ljudi, ki imajo tak odnos do vidnega partizanskega borca. Vsem pa, ki skušajo na tak način sejati razdor med naše ljudi, naj ta primer služi kot opomin, da naša javnost tega ne bo dopustila.

UREDNIŠTVO TV 15

Spoštovani tovariš urednik!

V 36. številki TV 15, z dne 13. septembra 1966, sembral na sedmi strani članek »Ob obletnici ustanovitve beneške čete«, katerega je podpisal moj rojak A. Zanut.

V tem članku tovariš Zanut podlo obrekuje svojega vaščana, tovariša Jožka Ošnjaka, bivšega komandanta beneškega bataljona, sedanjega podpolkovnika milice v Ljubljani, češ da je ta hotel organizirati 1943. leta bataljon »Guardia civica« v Sv. Lenartu.

Sem tajnik prosvetnega društva »Ivan Trinko«, ki ima svoj sedež v Čedadu in deluje na vsem področju Beneške Slovenije, to je slovensko društvo, katero je podedovalo tiste skromne pridobitve narodnoosvobodilne borbe na našem ozemlju.

Osebo poznam tovariša Ošnjaka in prav tako tovariša Zanuta, zato me je Zanutov članek presenetil. Takoj moram povedati, da kategorično odbijam vsa zlonamerna podtikanja, podlo obrekanje in neodgovorno podtikanje, ki jih je članek napisal na račun tovariša Ošnjaka, ki je po mnenju vseh nas neomadeževani simbol partizanskega pokreta v Beneški Sloveniji, legendarni borec proti nacističnim osvajalcem, človek, deležen vsestranskega spoštovanja in občudovanja, tudi s strani neprijateljev narodnoosvobodilne borbe. Resnica je, da je tovariš Ošnjak uspel s svojo nezlomljivo moralno silo in s svojim ugledom organizirati okrog sebe za časa NOB najboljše sinove naše zemlje.

Tovariš Ošnjak je tudi danes ponos Beneških Slovencev, saj mu je tudi socialistična družba zaupala velike naloge in odgovornosti, katere je vedno vestno opravljal. Da je od vseh Beneških Slovencev, ki živijo v Jugoslaviji, dosegel najvišje odgovorno mesto, to je dejstvo. S tem pa nočemo zmanjšati doprinos, ki so ga naši posamezniki dali v borbi proti nacističizmu in kasneje v graditvi socialistične družbe. Vendar bi radi podčrtali dejstvo, da niso bile tovarišu Ošnjaku podeljene velike odgovornosti z vrha. Da je prišel od tega, za nas spoštovanega položaja, je edino njegova zasluga, ker se je vztrajno in marljivo učil, ter trdno delal od osvoboditve do danes. Razumljivo je, da mu niso dali njegovi predstojniki zaupanja tjavdan.

Kar se tiče Zanutovega podtikanja na račun tovariša Ošnjaka, je podla laž, popolnoma iz trte izvita. Da se dobi »prijatelj«, ki zavajajo človeku zato, ker se je uspel dvigniti v družbi do odgovornih položajev, bo tudi lahko razumljivo, a da se najdejo časopisi, ki brez preverjanja resnice dajo prostora umazanemu izmišljotinam, ki se porajajo iz nizkotne zavisti, tega ne moremo razumeti.

Zato najodločneje protestiramo proti temu obrekovalnemu pisanju in zahtevamo, da se tovarišu Ošnjaku vrne, na primeren način, čast, ki mu po vseh pravicah pripada. Omadeževati tovariša Ošnjaka, bivšega komandanta beneškega bataljona, pomeni omadeževati simbol naše rezistence, pomeni omadeževati ter onečastiti celo narodnoosvobodilno borbo v Beneški Sloveniji.

Čedad, 17. septembra 1966

Tajnik prosvetnega društva
»Ivan Trinko«:
Izidor Predan

S svojo izjavo ne izražamo samo lastnega mnenja

V 36. številki glasila Zveze združenj borcev NOV Slovenije je bil na 7. strani objavljen prispevek »Ob obletnici ustanovitve Beneške čete«.

Kot Benečani in bivši borci narodnoosvobodilne borbe v Slovenski Benečiji smo pričakovali, da bo ta list svoje bralce seznanil z objektivnimi podatki o zgodovini partizanskega gibanja na tem skrajno zahodnem delu Slovenije. Zato nas je vsebina članka toliko bolj presenetila. Ogorčeni smo, saj so objavljeni podatki popolnoma neresnični, zlonamerni, napisani z namenom, da odvzamejo čast in ugled tovarišu Jožku Ošnjaku, enemu najbolj zaslužnih borcev NOB v Benečiji.

Tovariš Ošnjak se je kot podoficir italijanske vojske pred kapitulacijo Italije vrnil domov na dopust. Kot tak je navezal stike s partizanskim gibanjem, ne pa s tistimi, ki so hoteli organizirati »Guardio civico«. Te v Beneški Sloveniji ni nikomur uspelo ustanoviti in je zato tam sploh ni bilo. Pisec članka Avgust Zanut zatrjuje ravno nasprotno. Kot Benečani in soborci Jožka Ošnjaka izjavljamo, da je Zanut pozabil, kako mi poznamo Ošnjaka kot hrabrega borca. Vemo, da je bil v boju pri Zagi oktobra 1943 ranjen. Kot ranjenec je ležal skupaj s svojim pokojnim bratrancom Marinom Bodigojem v šoli v Breginju. Poznamo ga kot komandanta Beneškega bataljona, še prej pa kot komandirja čete in namestnika komandanta bataljona. Če bi bil dezertiral, kot trdi Avgust Zanut, prav gotovo ne bi mogel opravljati vseh teh navedenih odgovornih dolžnosti. Celotitalijanske oblasti so Ošnjaka bolj poznale kot Zanuta. Če bi bil dezertir, kakor trdi Zanut, ga ne bi obravnavale na znanem procesu proti »Beneški četi« v Firencah kot obtoženca številka dve.

Ne čudimo se samo, da je pisec članka Zanut dal zlagane podatke. Še bolj se čudimo, da jih je uredništvo TV 15 objavilo, ne da bi se prej prepričalo o njihovi resničnosti. Glede tega in zaradi tovariša Ošnjaka zahtevamo in pričakujemo, da bo uredništvo »TV 15« popravilo krivico, ki jo je napravilo zaslužnemu borcu in da bo nemudoma objavilo v naslednji številki »TV 15« preklje neresničnih podatkov.

Prepričani smo, da s svojo izjavo ne izražamo samo lastnega mnenja, ampak tudi mnenje in ogorčenje vseh poštenih beneških Slovencev in drugih borcev, ki poznajo partizanstvo v Beneški Sloveniji in osebno tovariša Jožka Ošnjaka.

Prof. Avgust Črnetič,
Ljubljana, Rožanska 1
Anton Birtič,
Ljubljana, Tržaška 5

Marija Terliker,
Kanal ob Soči, Gradnikov trg 3
Edi Bukovac,
Ljubljana, Emonska 12

ORIGINALNE VZMETNE VLOŽKE

jogi

PROIZVAJA »MEBLO« NOVA GORICA

Dimenzije:
70x190 95x190
100x200 130x190
80x190 120x190
75x190 140x190
90x190 150x190

• PREOBLČEN v tapetniškem blagu ali gradivo
• široka IZBIRA desenov
• za ZIMSKO ali LETNO uporabo
• polnjenje: KOKOSOVA vlakna ali IPREN

PRI NAKUPU PAZITE NA ZAŠČITNI ZNAK

Rešila ga je predrznost

PRIPOVEDUJE MATIJA BAJT, KOMANDIR II. ČETE
III. BATALJONA GRADNIKOVE BRIGADE

Druga svetovna se je bližala koncu. Številnim domačim izdajalcem so postala tla v postojankah vroča, zato so nekateri iskali rešitve, kako si ohraniti zdravo in celo kožo. Nekateri so bežali iz postojank in se predajali partizanskim enotam, drugi so se do konca vojne skrivali, tretji pa navezovali stike s partizanskimi vodstvi.

V belogardistični postojanki Soteske v bližini Dornberka je bilo 30 belogardistov in en nemški podoficir. Ti so varovali železniško postajo in samo železnico od Sotesk do Dornberka. Šef obveščevalnega centra Evgen Matejka-Pemc se je preko svoje obveščevalne mreže povezal z belogardisti iz te postojanke in se dogovoril o predaji vseh vojakov. Tega dogodka se še danes dobro spominja rezervni kapetan I. razreda Matija Bajt iz Šempetra.

»Bilo je 23. julija 1944. leta, ko smo ob dveh zjutraj prišli obkoljevat belogardistično postojanko Soteske. Četudi je bilo domneno, da se bo postojanka v celoti predala, smo previdno napredovali, se pomikali meter za metrom, od zaklona do zaklona. Ko smo prispeli v bližino

jencev in niso imeli prostora za nikogar več. Na Erzelju pri Stegovčevih pa sem imel že prej poznanstvo, zato sem se napotil kar do njih. Puško in nahrbtnik sem skril v bližnji hiše, sam pa odšel v stanovanje Stegovčevih. Podnevi sem se zadrževal pri Stegovčevih, kjer mi je Rozinka Stegovec preobvezovala rano in me zdravila. Ponoči sem spal kar zunaj v grmu ali kopi sena, da me Nemci ali belogardisti ne bi dobili. Rana se je močno gnajila in se nikakor ni hotela pozdraviti. Dva meseca sem se zadrževal pri Stegovčevih, kjer so mi nudili hrano in drugo potrebno zdravstveno nego.

V jutranjih urah 25. oktobra 1944 je neka kurirka prinesla »Radio bilten«. Tedaj smo bili v kuhinji pri Stegovčevih Mira, Slavka in jaz. V biltenu je bila vesela novica o osvoboditvi Beograda, zato sem jo čital kar na glas. Vsi smo bili prepričani, da smo varni, saj na Erzelju niso pogosto zahajali Nemci ali drugi sovražniki, poleg tega pa so bile po bližnjih hriboh ženske straže, ki so o vsaki nevarnosti sproti obveščale bolnike-ranjenke in terenske delavce. Tega jutra pa straže niso bile dovolj

ne! V tem primeru bi me drugi s puškinim kopitom udaril po glavi. Imam samo še eno možnost! Pred menoj je 25 metrov čistine.

V »cik-cak« skokih se poženem po tej čistini. Če me krogla tu ne doseže, potem odnesem zdravo kožo. Tako sem tudi naredil. Čeravno ranjen, z gnojno nogo, sem zbral vse svoje fizične in umske sposobnosti ter se v naglici iztrgal stražarjema; predno sta uspela kakorkoli reagirati, sem že bil na varnem. Rešil me je ugoden teren. Skakal sem preko grebenov, jarkov, vinogradov in grmovja. Krogla so sikale nad mojo glavo, vendar me na srečo ni nobena zadela. Tekel sem, kolikor so me noge nesle. Večkrat sem tudi padel, obveza na nogi se je razvezala, se vlekla za mano in me tako ovirala pri teku. Večkrat sem pogledal za seboj in videl, kako drviijo Nemci za mano. Teren sem dobro poznal in tako uspel pobegniti mučenju ali celo smrti.

S svojo predrznostjo sem tega dne rešil gorja in mučenja tudi druge borce in aktiviste, ki so bili na Erzelju. Tedaj je bil doma obveščevalec Alojz Bizjak. Pri sebi je imel

»USLUGA«

v Zgornji Šiški vam je na uslugo

Iz nekdanjih servisov Krajevne skupnosti Zg. Šiška so z razumevanjem in pomočjo Občinske skupščine, kakor tudi s prizadevnostjo delovnih kolektivov posameznih delavnic, ustanovili novo podjetje »USLUGA«. Dejavnost nekaterih delavnic Krajevne skupnosti je nov pomnožen kolektiv še povečal. Ker se bavijo z uslužnostno dejavnostjo, ki na splošno ni znana kot visoko rentabilna, se vsaka posamezna tovarišica, kakor tudi sleherni tovariš kolektiva zaveda, da je potrebno za rentabilno poslovanje in za zadovoljstvo slehernega potrošnika, posebno prizadevanje prav sleherni moči kolektiva. Točnost, kvaliteta in konkurenčnost v cenah je geslo prizadevnega kolektiva. Podjetje so ustanovili v aprilu 1965. Kakor je gospodarska organizacija mlada, je kljub temu pokazala zavidanja vredne uspehe. Potrošniki jim zaupajo in s kvaliteto izdelkov so tako zadovoljni, da odpade sleherni reklamacija. Podjetje je razvilo vrsto poslovnih enot, Poleg uprave, ki je v Šišenski 11, izkazujejo naslednjo organizacijsko strukturo:

»USLUGA ZG. ŠIŠKA« Ljubljana, Šišenska 11, tel. 314-780

Centralno skladišče in sprejem naročil, Vodnikova 106, tel. 310-694

Poslovne enote:

PRALNICA, Zvezna ul. ob potrošniškem centru, tel. 315-221, opere lepo in prijetno dišeče vse vrste perila in ga zlika, vse najkasneje v 3 dneh. Perejo skupinsko za delovne organizacije, ustanove in zavode, ravno tako pa jim je dobrodošla sleherni posamezna stranka. Cene so solidne in v vsakem primeru konkurenčne.

KEMIČNA ČISTILNICA, Zvezna ul. ob Tugomerjevi ul., tel. 315-221 očisti obleke po zelo ugodnih cenah in v rekordnem času. Če se vam mudi, izrečete željo za SUPER ekspres in obleka bo očiščena že v 2 urah. Če naročite EKSPRES, bo gotova v 1 dnevu, če NAVADNO pa v 3-4 dneh.

SIVALNICA, Šišenska ul. 15 (naročila na tel. 315-221) vam v najkrajšem času sešije vse vrste ženskih in otroških oblek. Cene nizke, kvaliteta izdelava.

POPRAVLJALNICA NOGAVIC, sprejem v Kemični čistilnici v Zvezni ul., tel. 315-221 pobira zanke v najkrajšem času. Solidnost in točnost.

SPLOŠNI SERVISI,

Vodnikova 108, tel. 310-618, tu so tudi centralna skladišča.

VODOVODNE INSTALACIJE in popravila večjega in manjšega obsega opravljajo v splošno zadovoljstvo naročnikov.

ELEKTRICNE INSTALACIJE in popravila vseh vrst gospodinskih aparatov kakor: štedilnikov, hladilnikov, sesalcev za prah, mikserjev, loščilcev in vseh podobnih strojev. Imajo servis za vse izdelke tovarne GORENJE iz Velenja, v garancijskem roku in izven njega.

SOBOSLIKARSTVO IN PLESKARSTVO uspešno in kvalitetno poslikava stanovanja in poslovne prostore, opravlja v splošno zadovoljstvo vsa pleskarska dela.

PECARSTVO IN OBLAGANJE STEN postavlja in prelaga vse vrste peči in kaminov. Istočasno kvalitetno in po ugodnih cenah oblagla stene s keramičnimi ploščicami.

ZIDARSKA POPRAVILA opravljajo hitro, poceni in kvalitetno.

TERACERSTVO uspešno in kvalitetno opravlja vse vrste teraco tlakov, venecijanskih tlakov, razne bordure, nizke stenske obloge, poropet ob stopnicah in podobno.

POPRAVILA RADIJSKIH IN TELEVIZIJSKIH sprejemnikov. V območju mesta Ljubljane opravijo manjše popravke kar na domovih, večja pa v najkrajšem času v delavnici.

POLAGANJE PARKETA, Ulica Moše Pijade 6, tel. 316-163, polagajo in stružijo parket vsem strankam širom po Sloveniji. Po želji naročnikov parket tudi lakirajo s kvalitetnimi uvoženimi laki.

POPRAVILA UVOŽENIH PRALNIH in ostalih gospodinskih strojev, Ulica Moše Pijade 6, tel. 316-163, popravljajo vse vrste uvoženih navadnih, avtomatskih in superavtomatskih pralnih strojev, kavne mlinčke, ekspres aparate za kavo in podobno raznih trvd kakor: ZOPPAS, CANDY, REX, BISERTE itd.

Za vsa navedena dela so kolektivni posamezniki obratov, enot in delavnic zanesljivo konkurenčni in kvalitetni. Naročila sprejemajo posamezni obrati kakor so navedeni. Vsa naročila sprejemajo tudi zbiralnice:

Zvezna ulica (Pralnica in Kemična čistilnica), tel. 315-221
Sentvid 69
Ob Ljubljanci 36/a, vhod iz Ulice Jana Husa v Mostah.

Če naročate telefonično, kličite telefonske številke, kakor so navedene ob enotah in Splošnem servisu. Če pa ne dobite zveze, se lahko obrnete direktno na upravo v Šišensko ul. 11 na telefon št. 314-780.

Zaupajte prizadevnemu kolektivu, naročajte in zadovoljni boste.

postojanke, je nenadoma švignila v zrak raketa in močno osvetlila okolico; mi pa smo se tedaj pritisnili ob tla. Vodil sem II. četo Gradnikove brigade in borem zapovedal »naprej« takoj ko je ugasnila raketa. Bolj ko smo se približevali, gosteje so padale rakete in noč se je spreminjala v dan. Očitno je bilo, da se je načrt o splošni predaji belogardistične postojanke izjalovil. Od načrta nismo smeli odstopiti, ker bi s tem pokvarili načrt drugim enotam naše vojske. Ki so ta večer prav tako napadale sosednje postojanke. Počasi smo se pomikali proti postojanki in prispeli v njeno neposredno bližino. Tedaj je padla komanda »juriš«. V enem samem naskoku smo bili pred vrati postojanke. Edini nemški vojak, ki se je v tej postojanki zadrževal, je tedaj bil pred postojanko in z brzostrelko oddal rafal. Ranil me je v nogo, obveščevalnega oficirja v glavo in še nekaj borcev v pleča. Ko je nemški podoficir zaslišal jurišanje naših borcev, se je prestrašil in skozi zadnja vrata pobegnil v noč. Z ostalimi belogardisti je bilo še nekoliko puškarjenja, nakar se je celotna postojanka predala. Nekateri so odšli domov, drugi v partizanske enote, le eden, ki je imel krvave roke, je prejel zaslužen kazen.

Ranjenega so me nekaj časa nosili, nato je bolničarka Pavla Gorjup nekje »staknila« vola, pri drugi hiši pa voz z gnojnim košem. Naložili so me v koš in vozili po ozkih in slabih poteh. Kakor so kasneje ugotovili, je bil vol vaju vozi na levi strani voza, vpregli pa so ga na desno stran. Vekel je vse bolj na levo stran in voz se je s košem ter menoj prevrnil. Le s težavo sem toliko odskočil, da me gnojni koš ni pokril in morda še bolj poškodoval. Začel sem hoditi. Bolničarka Pavla Gorjup me je podpirala in tako sva uspela priti do sprejemne ambulante na Erzelju. Tu je bilo v neki samotni hiši že 20 ran-

budne. Prav za hišo je prišlo kar 16 Nemcev in ustašev.

Z naperjeno brzostrelko stopi v kuhinjo nemški vojak, pozdravi in od nas zahteva osebne dokumente. Tovarišici sta imeli osebni izkaznici v redu, zato ju je pustil na miru. Tudi od mene je zahteval osebne dokumente, toda dejal sem mu, da jih nimam. Vsega me je pretipal in v denarnici našel partizansko propustnico. Veselo je dejal: »gut, partizan.« Z naperjeno brzostrelko me je odpeljal za hišo, kjer sta me dva vojaka zastražila. Na levi strani me je stražil Nemec z mitraljezom, postavljenim na tla, na desni pa je bil ustaš z puško na rami. Ostali Nemci in ustaši so stikali po hiši in okolici. Ustaš, ki me je stražil na desni strani, me je neprestano spraševal, kje so še ostali partizani in aktivisti. Zadrževal je, da so prejšnji dan videli pet borcev, ki so hodili po hribu. Ničesar jim nisem povedal, delal sem se, kot da ga sploh ne razumem. V tem času so za hišo pripeljali še starejšega vaščana Kobala, ki je dobro obvladal nemški jezik. Zasliševali so me še s pomočjo prevajalca, vendar tudi tako nisem ničesar povedal.

Pri vztrajnem iskanju so Nemci našli za hišo mojo puško in nahrbtnik, v njem pa partizansko bluzo s položajnimi čini. To je bila za Nemca prava poslastica. Ves zadovoljen je prinesel nahrbtnik. Tedaj mi je zašumelo v glavi. Nekaj dni prej smo bili zvedeli, kako so Nemci v Vipavi več partizanskih in političnih funkcionarjev ujeli na Nanosu, mučili in naposled obesili. Izvrtali so jim oči, trgali nohte, na čelo pa jim urezali peterokrako zvezdo.

Nemci so zopet odšli na lov za borci in stikali naokrog hiše, mene pa so pustili že omenjenima stražarjema. Kaj storiti? Udariti enega in nato še drugega? Ne, bila sta močna, krepka in ne bi uspel. Naj zgrabim mitraljez in oddam rafal? Tudi

brzostrelko. Nekaj sto metrov od dogodka je delovala bolničarska šola, kjer je bilo 20 deklet. Kakšen plen bi to bil za Nemce, če jim načrta ne bi preprečili! Takoj ko so naši fantje zaslišali močno streljanje, so se umaknili na varna mesta. Vsi Nemci in ustaši pa so drveli za menoj. Aretirali so le tovarišici, ki sta bili z menoj v kuhinji, Slavko Stegovec in Miro Kobal, ju odpeljali v Vipavo, močno pretepli in po petih dneh spustili domov.

Ko so Nemci zapustili hišo, me je pričela iskati bolničarka Rozinka Stegovec. Prepričana je bila, da sem huje ranjen, če ne celo mrtev. Kmalu sva prišla skupaj. Vračala sva se k Stegovčevi hiši, po drugi strani pa je tedaj prišla moja sestra Angela, ki je bila bolničarka pokretne bolnice XXXI. divizije in me je prišla obiskat. Prišla je ravno do dvorišča pred Stegovčovo hišo, ko je opazila Nemce. Podzvestno je prišla v roke metlo in začela pometati. Ko je videla, da je Nemci še niso opazili, je hitro pobegnila.

Zopet smo se znašli v hiši Stegovčevih, prišel pa je tudi stari Kobal, mi stisnil roko in dejal: »Zlato kolajno zaslužiš; lepo si Nemce potegnili za nos. Kot eden so jo ucvrili za teboj, vas pa pustili na miru.«

Res, da so mi Nemci tega dne zaplenili puško in nahrbtnik, vendar se je čez nekaj dni bolničarka Rozinka Stegovec dobro maščevala. Mimo njihovega vinograda je šla kolona nemških vojakov. Eden izmed vojakov je stopil iz kolone, odšel v vinograd, odložil nahrbtnik, nanj pa položil lepo mavzerico... Predrznna bolničarka se je splazila do nahrbtnika, prišla za cev puške, jo previdno potegnila k sebi in odšla. Drugi dan mi je prinesla puško in dejala: »Matija, tu imaš puško, ki so jo vrnili Nemci.« Zadovoljen in vesel sem se čez nekaj dni zopet vrnil v svojo enoto.

Zapisal L. Kotar

EWEN MONTAGU

MOŽ, KI GA NI BILO

Drug dokaz za to je v obliki ukazov, kjer je popolnoma določeno povedano, da bo zelo verjetno prišlo do zelo obsežnega izkrcanja zaveznikov v vzhodnem, kot tudi v zahodnem Sredozemlju, čeprav »smo doslej dobili zanesljive podatke o pripravah velike količine izkrcavalnih plovil le v zahodnem Sredozemlju«. S primerjavo dokumentov je mogoče ugotoviti zvezo med pismi kapetana Martina in nemškimi ukazi.

Kmalu nato, v začetku junija, je bila cela formacija nemških torpedovk poslana iz sicilskih voda v Egejsko morje! Medtem je prišlo do premikov tudi v vzhodnem Sredozemlju. To najbolje dokazuje ukaz, ki ga je bil general Keitel poslal v Hitlerjevemu imenu 14. junija. Keitel je bil takrat vrhovni poveljnik nemških oboroženih sil.

Navodila v tem ukazu temelje na nemškem prepričanju, da je Sicilija lažni cilj za napad na Sardinijo in da bi potem utegnili priti do diverzantskega napada na Sicilijo. (Nemci so si prav tako razlagali, naj bi bil Dodekanes lažni cilj za operacijo v vzhodnem Sredozemlju.)

Vpliv tega činitelja na miselnost nemškega poveljstva je mogoče videti tudi v razporeditvi nemških obrambnih postojank, ki smo jih našli na Siciliji.

Našli smo tudi dokaz, da je velika oklopna enota (Panzer) s pomožnimi enotami ter zalagami hrane in streliva za dva meseca v juniju odšla na Korziko, kar se je ujemalo z ukazom v Hitlerjevemu imenu. Potem so nenehno utrjevali Sardinijo in Korziko, medtem ko naj bi bila severna obala Sicilije na vrsti kot tretja.

9. julija, dan pred našim izkrcanjem v Sicilijo, je Keitel poslal dolgo poročilo, za katero je rekel, da je Doenitzovo. Poročilo je obravnavalo ne le vzhodno in zahodno Sredozemlje, marveč tudi bodočo strategijo zaveznikov, temelječo na operacijah v teh dveh področjih. Poročilo je sklepalo, da je mogoč napad na tri otoke — Korziko, Sardinijo in Sicilijo (bodisi hkrati, bodisi posamično), kakor tudi operacija v Grčiji.

Doenitz je menil, da imajo zavezniki v severni Afriki dovolj enot za obe operaciji, kakor tudi za izkoriščanje mostišča, ki naj bi ga upostavili v Grčiji.

Po njegovem mnenju je bilo kaj malo verjetno, da bi se zavezniki skušali v večjem obsegu izkrcati v Italijo (po osvojitvi italijanskih otokov), zakaj Nemci bi v Italijo lahko naglo reagirali, medtem ko bi v Grčiji dokaj počasi in težko dobivali okrepitve v moštvo in materialu.

Iz Grčije bi zavezniki utegnili napasti petrolejska polja v Romuniji. Politični učinek takšne operacije na Madžarsko in Romunijo bi bil izredno velik.

Naposled je bil Doenitzov sklep, ki ga je posredoval Keitel, da so »zahodne napadalne sile bržkone pripravljene na takojšen napad, do katerega bi lahko prišlo v kateremkoli trenutku (kako natančno je predvidevali), medtem ko je videti, da so »vzhodne sile še v stadiju zbiranja«. (Kako se je motil: dejansko so se te sile učinkovito udeležile invazije na Sicilijo!)

V zgodnjem jutru 10. julija so se naše sile izkrcale na Sicilijo, toda Nemci še vedno niso mogli verjeti, da gre za resnično ofenzivo (in da so vsi dokumenti kapetana Martina le potevavščina). Nemško vrhovno poveljstvo je zahtevalo od vojn, naj bodo še posebno budni ob gibraltarski ožini, kjer naj bi ugotovili, koliko konvojov je namenjenih napadu na Korziko in Sardinijo. Nedvomno je še vedno menilo, da je izkrcanje v Sicilijo (do katerega je prišlo na tistem področju otoka, kjer ga niso pričakovali) le diverzantski maneuver, ki naj bi odtegnil pozornost od poglavitne operacije.

Toda 12. julija je Nemška vera v verodostojnost dokumentov kapetana Martina začela pešati. Konec koncev je bilo popolnoma jasno, da je invazija v Sicilijo resnična, saj je trajala že dva dni!

Našli smo poslanici, ki sta ju izmenjala nemški pomorski poveljnik v Italiji in nemško vrhovno poveljstvo. V prvi poslanici se je poveljnik grenko pritoževal, da je odhod prve skupine torpedovk (poslali so jih v Egejsko morje za obrambo Grčije) oslabil obrambo Sicilije, zakaj prišlo je do vrzeli v patrolah, ki so bile zato neučinkovite. Izjavil je, da je pomanjkanje malih plovil »kronično« in da bi odhod drugih ladij — ustrezno ukazom — utegnil hudo prizadeti obrambna dela.

V odgovoru je pisalo, da so — po več znakih — zavezniki poslali na Sicilijo toliko sil, da je kaj malo verjetno, da bi se pred koncem operaciji na Siciliji izkrcali v Grčiji. Obramba Grčije »trenutno« lahko stopi na drugo mesto (»Meso za pasteto« je torej še naprej vplivalo tako na vrhovno poveljstvo kot na Hitlerja?), ukaz, naj pošljejo sedem plovil enajstega torpednega ladjeva v Egejsko morje, pa je umaknjen. Te ladje lahko ostanjejo pod poveljstvom poveljnika v Italiji.

To naj bi bilo vse, kar smo dosegli z operacijo »Meso za pasteto«, če izvzamemo nemške sile, ki so še vedno brezdelno tlele v Grčiji. Proučevanje doseženih rezultatov daje tele zaključke:

glede izpolnitve operacije: potegnili smo tiste Spance, ki so pomagali Nemcem. Potegnili smo nemške volune tako v Španiji kot v Berlinu. Potegnili smo nemški izvršni štab in vrhovno poveljstvo. Potegnili smo Keitla. Naposled smo tudi potegnili samega Hitlerja in ga potem vlekli za nos vse do konca julija.

Glede vzhodnega Sredozemlja: izzvali smo Nemce, da so si z velikimi napori prizadevali utrditi obrambo Grčije, da so položili minka polja, namestili obalno topništvo itd. Izzvali smo zbiranje enot v Grčiji, kar je privedlo Hitlerja do tega, da je postavil Rommla za njihovega vrhovnega poveljnika. Med te enote sodi tudi oklopna divizija, ki je morala prepotovati skoraj vso Evropo. Vsi ti nemški napori so bili povsem jalovi, obenem pa so zmanjšali njihovo obrambno moč na Siciliji in v Italiji.

Glede zahodnega Sredozemlja: izzvali smo okrepitve utrd in utrdevali Korzike in Sardinijo na škodo Sicilije. Izzvali smo Nemce, da so utrdili tiste dele sicilске obale, kjer se zavezniki niso izkrcali. Izzvali smo Nemce, da so poslali torpedovke iz sicilskih voda v Egejsko morje in tako odprli v svojem obrambnem sistemu vrzel, ki je »oslabil obrambo Sicilije« in imela za posledico pomanjkanje spremljevalnega ladjeva.

Iz vsega tega je mogoče sklepati, da je operacija »Meso za pasteto« uspela dosti boljše od najbolj optimističnih upov. Drugi strokovnjaki pa naj ugotovijo, koliko angleških in ameriških življenj je rešil mož, ki ga ni bilo, med izkrcanjem v Sicilijo, in kako je njegov podvig vplival na potek vojne.

XIV. POGLAVJE

ODLIKOVANJE

Namesto zanesenih besed, ki jih vendarle zasluži spomin človeka, ki je odigral vlogo kapetana Martina iz mornariških strelcev, bi rad dodal podrobno, ki bo močno udeležbo v operaciji »Meso za pasteto« prikazala v pravi luči.

Glede na vse, kar je bilo znanega o uspehu operacije »Meso za pasteto«, so mi podali vojaški »O. B. E.« (Order of the British Empire — Red britanskega imperija — Op. prev.) Ko mi je pripeljal odlikovanje na uniformo, me je kralj vprašal, kje sem ga zaslužil. Odgovoril sem: »V admiralištvu, sir.« Opazil sem, da je začuden namrščil obrvi. Zastavil mi je drugo vprašanje: »Zakaj ste ga zaslužili?« V zmedenosti sem naglo odgovoril: »Za sodelovanje v delu operativnih načrtov za »Husky«, sir.« (»Husky« je bilo dogovorjeno geslo za operacijo na Siciliji. — Op. prev.)

Žena, trdna kakor hrast

Ne vem več, kdo nam je sporočil, da bi bilo prav, če bi obiskali Jožefa Mohorčiča iz Lož pri Vipavi ter srečanje z njo priredili za »Partizanske obraze«. Marsikaj sva s spremeljvalcem že videla in slišala, toda tistega, kar sva doživela sončnega septembrskega dopoldneva, ko sva jo šla obiskat, še dolgo ne bova pozabila.

»Mati delajo na njivi,« so nama rekli na vasi. Potem so nama povedali, da so hudo stari in da bodo prišli šele čez dobre pol ure. Sonce pa je pripelalo. Malo sva pogledala okoli vasi, se pomenila z njeno hčerko in mimogrede zvedela, da bodo mati prihodnje leto februarja stari petinosemdeset let. Pa kljub temu delajo na polju in še ob taki vročini...

Potem se je prikazala nekoliko zgrbljena žena ostrih potez. Hči nam je skuhala črno kavo in začeli smo se pogovarjati. Mohorčičeva je začela pripovedovati svojo življenjsko zgodbo.

Leta 1917 je ostala sama s petimi otroki. Moža so ji, čeprav proglašena za stalno nesposobnega za vojaško službo, ker se je bil še pred vojno na nekih manevrih prehladil, vseeno vpoklicali. Samo toliko, da je šel v vojsko umreti... Toda vdova je prišla za delo, vzgojila vseh pet otrok, kupila hišo dokupila nekaj zemlje.

Ivan Mohorčič-Tiger in narodni heroj Anton Šibelnja-Sjenka

Sama je orala, kosila in opravljala vsa dela, moška in ženska.

Lože so bile zmeraj zavedna slovenska vas in ji fašisti nikoli niso mogli do živga. Zato so že 17. junija 1941 prišli trije neznanici iz Ljubljane k Mohorčičevemu Ivanu, ki je bil pozneje znan kot partizan Tiger. Kmalu je bila vsa vas organizirana podobno kot so

sednji Slap in druge vasi. Ko je narodni heroj Vojko prišel z nabornega mesta, da bi tako prikrikl svoj odhod k partizanom, je spal na Mohorčičevem hlevu. Mati mu je zdravila hudo ožuljene noge.

Delo za OF pa ni dolgo ostalo skrito fašistom. Našel se je partizanski dezertir, ki se je skušal izmazati tako, da je izdajal, kje so partizani dobivali hrano. Neke noči so karabinjerji potrkali na vrata Mohorčičeve hiše. Sin Ivan je že mislil, da ga bodo prišli, pa si je domislila mati, da bi ga še lahko rešila. Svetovala mu je, naj smukne v kamrico, ki je imela tako okno, ko da je že v drugi hiši. Pred vrata je postavila omaro. Karabinjerji so res vprašali po Ivanu. Mati se je izgovarjala, da je šel obiskat brata, ki je v Trstu zaprt. Tam je bil res eden njenih sinov, ki so ga imeli zaprtega zaradi sodelovanja z OF. Karabinjerji so odšli, Ivan pa je stekel v vinograd. Drugo jutro je materi sporočil, kam naj prinese puško in opremo.

Opoldne se je odpravila na pot. Puško je zavila v vrečo, opremo je zbasala v košaro, kot da nese delavcem v vinograd kosilo. Srečali so jo karabinjerji in jo spraševali to in ono, eden je celo prišel za svezjen, ki ga je imela pod pazduho. Če bi bil vedel, da drži za puško, ki bo kmalu streljala na fašiste!... To je bilo 16. julija 1942.

Mati pripoveduje o srečanjih s partizani, kako jim je kuhala, kako so jo zasledovali, ji nastavliali pasti, kako je svarila partizane pred zasedami. Nekoč ji niso verjeli. Zato je šla z njimi, stopila na trlo veje in... Počilo je, na partizane so se usuli strelji, toda padel ni nihče. Pri njenem delu ji je vsepovsod pomagal Ivanov sin Ivanček, njen vnuk. »To je bil zlat otrok,« pripoveduje mati in solza se ji utrne. »Veste, ko so naju zaprli, so ga tako pretepli, da je kmalu po vojni umrl. Veliko oficirjev je prišlo na njegov pogreb, govoril je komisar brigade iz Ajdovščine. Pa tako mlad je bil — ko je umrl, mu je bilo komaj petnajst let.«

Tudi nad Mohorčičevo je prišlo tisto strašno. Ko je nesla dvajsetlitrski lonec, ki ga je kupila, da bi partizanom kuhala, so jo prišli in odgnali v Vipavo. Neusmiljeno so jo pretepli, ona pa jim je drzno odgovarjala. Bila je trdna ko hrast, odločna, saj je imela za sabo trdo šolo življenja, polno trpljenja in odrekanja.

Brigadir jo je tako udaril, da je imela polna usta krvi. Tenente je strgal z nje vso

obleko. Golo so jo brcali po podu in ji nalomili kolk in zlomili rebra, tako da je še zdaj invalidka. Pet dni ji niso dali jesti, dokler ji ni neki karabinjer dal čašo juhe, zavito v papir. Kmalu so pripeljali tudi vnuka, mu grozili s pištolo in ga neusmiljeno pretepli. Pa ni nič izdal, stari materi je zaupal, da bi se prej pustil ubiti.

Potem so jo pestili v zaporih. Tekli so tedni in meseci in nekega dne je Italija propadla. Spustili so jo iz vipavske ječe. Prebivalci so jo obmetavali s cvetjem; ko je šla proti domu, so ji prišla naproti dekleta s transparenti in zastavami.

Prvi večer, ko je prišla domov, je potrkalo na okno. Vrnili se je sin, ostal nekaj časa doma, potem pa spet odšel.

Kmalu so prišli novi okupatorji, hušji od Italijanov. Pomagali so jim belogardisti. Tudi ti so kradli in nekoč so pri Mohorčičevih pobrali vse vino. Toda Mohorčičevi niso klonili. Ivanček je nekoč ukradel Nemcu z voza cel zaboj streliva.

Mohorčičeva je po vojni šla v službo. Kuhala je v kmetijski šoli, nato je delala pri gradnji Nove Gorice. Prejela je kar tri nagrade in postala trikrat udarnica. Potem ji je nesrečen slučaj vzel sina Ivana.

»Kako kaj živite, mati?« jo vprašava s spremeljvalcem.

Pripoveduje nama, koliko pokojnine in invalidnine prejema. Zadovoljna je, sicer pa si je to tudi zaslužila. Še in še se pogovarjamo in kar žal nama je, da morava naprej.

Se dolgo pa mi zveni v ušesih stavek, ki ga je izgovorila malo prej, preden sva odšla. Besede preproste, poštene žene:

»Bog daj, da bi tovariš Tito še dolgo živel, da bi bil zdrav in da bi lahko dobro opravljal svoje težko, odgovorno delo...«

MP

Okrogle in oglate

Ime ničesar ne pove, marsikaj še kaj zastre... Zahodnonemški protestantski škof Kurt Schärfl je nedavno rekel: »Mi ne raziskujemo ali demokrati zares krščansko živijo, in prav tako ne, ali so svobodni demokrati zares svobodoljubni. Mi upoštevamo ti ime ni kot priložnostni imeni.«

Besede in dejanja. V dunajskem parlamentu so živahno razpravljali o poljedelstvu. Poslanec Ljudske stranke Geutschmann, poljedelski izvedenec, je rekel: »Mi smo tu prizadevno razpravljali, vendar pa pomeni uspeh ene same kmetice pri delu na polju več kot vse naše besedovanje v parlamentu.«

»Samo resnično veliki ljudje« čepuščajo, da lahko njihov nasprotnik dvigne glavo,« je napisal v »Nepočesanih mislih« poljski satirik S. J. Lec.

Zakaj je bog ustvaril svet? Italijanska filmska igralka Anna Magnani je spregovorila po vrnitvi iz Hollywooda v Rim o svojih hollywoodskih vtisih. Med drugim je rekla tudi tole: »Kdor preživi v Hollywoodu samo 14 dni, se ne more otrestit vtisa, da je ljubi bog ustvaril svet samo zato, da je dal Hollywoodu priložnost za filmanje.«

Vietnamska premišljevanja predsednika ZDA Johnsona so »mešanica slabe zgodovine in dvomljive logike,« je napisal znani ameriški zunanepolitični člnkar James Reston.

»Napaka današnje diplomacije je, da zapira oči, ko bi morala pogledati dejstva. Vidimo, da malone vsak mednarodni sestanek ocenjujemo kot izreden uspeh na poti zblizevanja, pa čeprav traja to zblizevanje malo dlje kot sloves po sestanku,« je rekel ameriški senator Fulbright.

»Anglija je bila vedno del Evrope; zdaj je že skrajni čas, da pogledamo temu neprijetnemu dejstvu v oči,« je napisal neki londonski člnkar.

Kennedyjeva opredelitev pojma demokracije. Ameriški senator Robert Kennedy je povedal o demokraciji tole: »Glejte, demokracija je semterja zelo relativna stvar. Neredko pravimo, da je tuja demokracija demagogija, medtem ko zatrujemo, da je naša demagogija najčistejša demokracija.«

Nova vloga profesorjev. V ZDA se univerzitetni profesorji odločno postavljajo po robu ameriški vladi zaradi njene zunanje politike. Znan ameriški zunanepolitični komentator W. Lippman je napisal: »Profesorji so v naši družbi postali sila; prisiljajo, so si vlogi, ki so jo nekdaj imeli kralji, ministri, poslanci in misijonarji.«

Fordove želje... Ameriški kralj avtomobilске industrije H. Ford je dejal na nekem sestanku proizvajalcev motornih vozil: »Ljudje bi kupovali več avtomobilov, če bi jim mogli dobavljati še ceste in parkirne prostore.«

Nori časi... Ameriški letalec Lindbergh, ki je prvi sam preletel Atlantski ocean, je potožil v neki razpravi po radiu: »Naši današnji časi so napol nori. Poleti v vesolje so čedalje hitrejši, vožnja od doma do urada pa je čedalje daljša in daljša.«

Znameniti nemški prirodoslovec in fizik Hermann L. F. Heimholz (1821—1894), je bil slab govornik. Ko so ga vprašali, zakaj se tako brani javno govoriti, je odgovoril: »Človeški razum je čudna stvar, ki začne delovati v trenutku, ko se človek rodi, ter ne neha delovati vse dotlej, ko mora človek imeti — govor...«

Zahodnonemški kancler Erhard se brani, očitka, češ da je njegova politika prezmerna, tako: »Je nekaj politikov, podobnih tistim, ki bi se radi odvadili kajenja tako, da bi neprenehoma sedeli ob sodu smodnika.«

Arhiv dokumentov avstrijskega odpora

Natanko ob petindvajsetletnici zasedbe Avstrije po nacistični vojski (marec 1938—marec 1963) so nekateri pogumni udeleženci avstrijskega odpora in gibanja ustanovili »Dokumentarčni arhiv avstrijskega odpora« (Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes) na Dunaju. Pozivu iniciativnega odpora so se odzvali številni znanstveniki in politiki, gospodarstveniki, novinarji in sindikalni delavci, pa tudi voditelji verskih skupnosti, ki so se udeležili ustanovnega sestanka z namenom, da bi aktivno sodelovali. Na tem sestanku so izvolili predsedstvo in potrebne komisije.

Na avstrijske umetnike, slikarje in kiparje so nastopili pozivi, da bi jim dali na voljo za stalno razstavo dela, ki predstavljajo nacistično preganjanje ljudi. Uspeh tega poziva izprizčujejo številna umetniška dela, ki so sedaj v posesti arhiva.

Štirje opsežni katalogi dokumentov in drugih predmetov, poseben katalog knjižnice in fotografij, pomenski seznam vseh udeležencev odpora, ki so imenovani v posameznih aktih, vse to potrjuje obsežnost in pomembnost »Dokumentarčnega arhiva avstrijskega odpora«. Svoje prostore ima arhiv sedaj v Wipplingerstrasse na Dunaju.

Številno arhivskih predmetov se ob temnem in dobrem sodelovanju z raznimi visokošolskimi inštituti stalno večja. Uporabljajo pa jih številni zgodovinarji, študenti, časnikarji, učitelji in drugi. Arhiv nudi dragocene podatke ministrstvom in drugim ustanovam pri raznih poizvedovanjih, tudi avstrijskemu radiu in televiziji so dali na voljo pomembno gradivo. Potujočo razstavo »avstrijskega odpora«, prireleno na Dunaju in v raznih krajih avstrijskih dežel, so povsod sprejeli z zadovoljstvom. Izdali so tudi zbirko pism z naslovom »Obsojeni na smrt«.

Da bi olajšali posredovanje zgodovinskih dejstev iz najbližjih dni avstrijske zgodovine v letih 1938—1945,

so ob pomoči raznih zgodovinskih institutov izvedli anketo o »Zgodovinskem pouku o avstrijskem odpornem boju v letih 1938—1945« in tudi konferenco o tej temi s štiristo učitelji zgodovine. Predstavniki arhiva so sodelovali tudi na simpoziju o evropskem odporniškem gibanju, sklicanem ob mednarodnem kongresu zgodovinarjev, ki je bil v septembru 1965 in ki se ga je udeležilo nad 500 zgodovinarjev.

V arhivu imajo zbirko dokumentov, filmov, fotografij, izjav priča, publikacij in knjig o avstrijskem odpornem gibanju od 1938 do 1945. Vse to je na voljo javnosti, rabi pa tudi za zgodovinski pouk mladine.

Za obogatitev tega arhiva skrbi Zveza avstrijskih borcev in žrtv fašizma, ki je Arhivu odstopila vse svoje zbrane dokumentarne gradivo o odporniškem gibanju v Avstriji. Tudi posamezni privatniki in ustanove pomagajo arhivu z darovi in subvencijami.

Doslej so v arhivu zbrali že nad 3000 dokumentov in aktov in tako omogočili vsem, ki so jim ti dokumenti potrebni, da se jih lahko tudi poslužijo. Imajo tudi nekaj dragocelih unikatov in predmetov iz zaporov, koncentracijskih taborišč, zadnja pisma na smrt obsojenih patriotov, tajni radio iz koncentracijskega taborišča Dachau itd.

Dokumentov o odporniški dejavnosti in nacističnem zasledovanju, ki izvirajo iz vseh delov Avstrije, ni

mogoče dobiti nikjer drugje. Z velikim trudom so jih zbrali, dobili so tudi fotokopije dokumentov iz ZDA, SZ, Francije, Belgije, Danske, ZR Nemčije, DR Nemčije, ČSSR, Poljske, Jugoslavije in Izraela.

Posebna knjižnica del o odporu in nacionalnem socializmu šteje nad 2500 zvezkov in je to edinstvena knjižnica te vrste v Avstriji.

POJEM ELEGANCE SO KRAVATE terital
TOVARNE Svilanit KAMNIK

Vse to res obsežno delo pri zbiranju arhiva so prostovoljno opravili nekdanji udeleženci odporniškega gibanja in žrtve nacizma. Sredstva za kritje materialnih stroškov se dobili iz raznih daril in subvencij.

Doslej so objavili tudi večje število publikacij o nacističnih zločinih, o trpljenju v zaporih in koncentracijskih taboriščih itd.

Arhiv dokumentov avstrijskega odpora bo s pomočjo sodelavcev in prijateljev svojo dosedajšnjo dejavnost še povečal in razširil.

JOHANN MÜLLER — DUNAJ

KOMBINAT »MLINOTEST« AJDOVŠČINA

• izdeluje bogato izbiro prvovrstnih jajčnih in navadnih testenin v obratih Ajdovščina in Umag.

Naročnikom pripeljemo blago takoj z lastnimi vozili.

Potrošnikom se toplo priporočamo.

• Tudi stara rimska država je štela državljane pred pretranim povečevanjem cen. Najbolj sistematičen poskus take zaštite je bil znameniti »Edikt o najvišjih cenah«, ki ga je v 301. letu po n. š. izdal cesar Dioklecijan ob prelomu tretjega in četrtega stoletja, da bi zabil naglo naraščanje cen. Tedaj je denar izgubljal vrednost, poleg tega pa je bila dežela spriču pogostih vojn, gospodarsko izčrpana, Dioklecijan je določil za kršilce edikta najstrožje, t. j. smrtno kazen. Po ediktu so bile določene najvišje dovoljene cene za: žito, vino, olje, meso, ribe in druga živila, dalje za kože, obleke, kovine pohištvo in druge potrebščine ter za razne storitve npr. za brivsko, odvnetiško in učiteljsko delo. Edikt je upošteval kakovost proizvodov, tako da so bile določene najvišje cene za 19 vrst vina, 12 vrst olja, kar 50 vrst mesa itd. Najnižja predpisana cena je znašala en denar za en rimski funt (0,327 kg) klaje za živino, najvišja pa 150.000 denarjev za en funt škrlatne svilne. Take določene cene so bile sorazmerno nizke ter se niso mogle obdržati.

• Najbolj razširjena kovina v zemeljski skorji je aluminij. Med prvimi, iz katerih sestoji zemeljska skorja, pride na aluminij 8 odstotkov, na zlato pa komaj — 0,000.000,5 odstotka.

Zanimivo

• Največ dni z grmenjem in bliskanjem je na Zemlji na področju Bogora (otok Java v Indoneziji). Tu grmi in se bliska povprečno 220 dni na leto. Nasprotno pa pride v mestu Santa Maria v Kaliforniji (ZDA) samo vsako drugo leto po enkrat do grmenja in bliskanja.

• Od približno treh milijard ljudi na svetu živi samo ena tretjina v sorazmerno ugodnih razmerah. Ta tretjina porabi in ima v rokah pet šestin svetovnega bogastva.

• 1965. leta so umrli od lakote štirje milijoni ljudi. Po teh podatkih OZN je, kakor je moč posneti iz zgornje številke, umrlo od lakote vsak dan povprečno po 10 tisoč in še nekaj več ljudi.

• Kristal topaza, ki so ga našli blizu Zitomira v ZSSR, tehtal 117 kg. To je največji dragi kamen, ki so ga našli doslej v ZSSR. Velikanski dragulj neprecenljive vrednosti bodo razstavili v nekem moskovskem muzeju.

• Zaposleni in brezposelni v nekaterih večjih deželah konec 1894. leta. V ZDA je bilo 74.200.000 zaposlenih in 3.900.000 brezposelnih, v ZSSR je bilo 73.200.000 zaposlenih, brezposelnih sploh ni bilo, na Japonskem je bilo 74.700.000 zaposlenih in 400.000 brezposelnih, v Zahodni Nemčiji je bilo 27 milijonov zaposlenih in 200 tisoč brezposelnih, v Veliki Britaniji je bilo 25.200.000 zaposlenih in 400 tisoč brezposelnih.

• Sovjetsko-jugoslovanska blagovna izmenjava doseže letno vrednost tristo milijonov dolarjev. Tako je zdaj ZSSR na prvem mestu v jugoslovanski zunanji trgovini.

• Lani so v ZSSR nakopali 573 milijonov ton premoga (1964. leta: 554 milijonov ton) in načrpali 129 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina (1964. leta: 110 milijard kubičnih metrov).

• Trgovina med nemškimi državama (med Zahodno in Vzhodno Nemčijo) se je povečala lani za več kot 5 odstotkov, medtem ko se je bila povečala leta 1964 kar za 20 odstotkov. Lani je dosegla vrednost trgovinske menjave med obema deželama rekordno vsoto: 2.310.000.000 mark.

• Do 1952. leta smo v Jugoslaviji načrpali na leto 132.000 ton surove nafte, v naših rafinerijah nafte pa smo predelali 518.000 ton, kar pomeni, da smo krili z doma načrpano nafto komaj tri desetine potreb naših rafinerij. 1961. leta smo načrpali že 341.000 ton nafte, v rafinerijah pa smo predelali 1.363.000 ton nafte. 1965. leta smo v naši deželi načrpali že več kot 2.932.000 ton surove nafte, v rafinerijah pa smo jo predelali 2.930.000 ton, kar pomeni, da smo z doma načrpano nafto krili potrebe sedmih desetih naših rafinerij. To je nedvomno izredno lep napredek. Pričakovati je, da se je, oziroma se bo, količina doma načrpane nafte že v kratkem močno povečala. Ne smemo pa pozabiti, da se neprenehoma povečuje potreba po nafti v industriji in v motorizaciji prometa, motorizaciji, ki čedalje močnejše zajema našo deželo.

• Jezero s petdesetimi otoki je tisti del Skadrskega jezera. Kipripada naša državi. Največji teh otokov je Kosmač, ki obsega, ko je poleti voda v jezeru najnižja, površino treh kvadratnih kilometrov. Sorazmerno precej veliki so še otoki Vranjina, Beška velja in Golob. Najvišji otok je Vranjina — 502 m. Cez nekatere otoke je zgrajen nasip, po katerem teče železna cesta iz Titograda v Bar. Spomladi in v jeseni, ko voda v jezeru močno naraste, zalije nekatere otoke, hkrati pa se nekatere objezerski grebeni — Odrinska gora, Prevljaka, Zabljak in Kom — spremenijo v prave otoke.

Znanje in spomin • Znanje in spomin • Znanje in spomin

Marsikoga je letošnji filmski festival v Pulju razočaral; tudi od filmskega prikaza narodnoosvobodilne borbe smo več pričakovali. Slika prikazuje prizor iz filma »Vrnitev«. Kdo je film režiral? — Režiserju je uspelo prodreti v svet zablodenih ljudi, kršilcev zakona, lopovov in nasilnežev. Dramatična ostrina filma nas močno pretrese.

Tudi ta film, čigar izsek priobčujemo, je tekmoval za najvišje puljsko priznanje. Njegov režiser Tomo Janić, ki od »Črnih biserov« naprej ni napravil dobrega filma, tudi v svojem zadnjem filmu — zmesi akcijskega in psihološkega žanra — ni uspel; njegova zgodba o ilegalcu, ki mu nihče ne zaupa, je brez umetniške vrednosti.

Film »Pogled v zenico sonca« je bil največje razočaranje letošnjega filmskega festivala v Pulju. Prikazuje četrtoletni tifusarjev in njihove vročične blodnje. To je pa tudi vse, kar nam film ponudi. Film nas ne bi tolikanj razočaral, ako ga ne bi predstavil izvrstni režiser, mojster množičnih prizorov (Kozara). — Kdo?

Reševanje krivde okupatorjevih soldatov in kriteriji, po katerih je potrjujemo ali odklanjamo, vse to je režiserja filma »Do zmage in naprej« v letošnji puljski areni dalo dovolj možnosti za dramatičiranje in za psihološko barvitost. Zal pa režiser teh možnosti ni izkoristil in po nepotrebnem ostal le na polovici poti. — Kdo?

VARŠAVKE

V zadnjem letu vojne, ko so zavezniške armade iz vseh strani že prodirale proti Nemčiji, so ob hrvaški meji pričeli graditi utrdbe in strelske jarke. Več vrst okopov so skopali od Imenskih goric do Rogaske Slatine. Domačini, ženske in starejši moški, vse, kar je lahko

držalo lopato, je moralo na delo. V Podčetrtek so pripeljali nekaj sto ujetnikov, internirancev iz Rusije in Poljske. Mrzlo je bilo, veter je rezal pod kožo, jetniki pa so morali v raztrganih oblekah in razdrti čevljih na delo. Jarke so kopali tudi nad našo hišo. Redko se je posrečilo kakšnemu delavcu, da je preleplil stražarja in se vsaj za trenutek pritačil v hišo. Med jetniki sta bila dva brata iz Varšave. Nikoli ne bomo zvedeli, kako sta se pisala. Starejši je povedal, da je bil inženir, Waclav po imenu, mlajšega je klical Stanislaw; vsaj tako se mi še zdi. Plavalasca sta bila, bleda in izpita od trpljenja. Mlajši je zbolel, kuhala ga je vročina, toda niso ga pustili počivati. Pri nas smo jima dali vročega mleka. Pila sta z dolgimi požirki in solze so se jima zalesketale v obeh.

»Nikoli vam ne pozabiva,« je govoril Waclav poljsko, vendar smo ga razumeli. »Nate, vzemite škarje!« Ne vem, kaj jih je vzel. Nekje izpod razcapane suknje jih je potegnil. Drobne, črne, položene škarjice. »Ne, obdržite jih. Sami jih potrebujete,« se je branila mama. »Mleko kar pijte, kadar hočete.«

»Ne za to, za mleko!« je

otožno govoril Poljak. »Za vas, za spomin na Varšavce. Če bom živ, vas pridem po vojni obiskat, zagotovo vas obiščeva oba. Na!« Imel je blede, vročo roko. Škarje mi je stisnil v dlan: »Ti boš rasel v novem svetu, fant!«

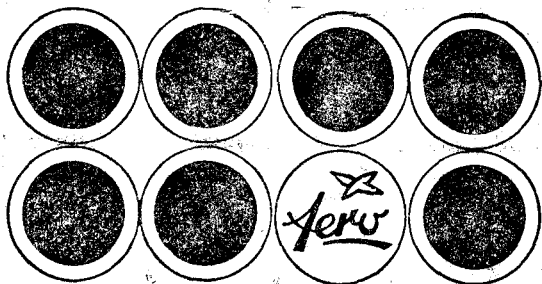
Stanislav je sedel ob peči, oči so mu vročično žarele. Po vročem mleku so mu lica pokrile rdečkaste lise. Takrat je v veži zaropotal skorenj. Stražar je odprl vrata.

»A so! Kaj počnete tu! In vi? Ali ne veste, da ne smete jetnikom nuditi potuhe! Marsch, hinaus!« Sunil je Stanislaw, da ga je brat komaj prestregel. Sključena sta odšla proti gozdu. Drobne »varšavke« sem stisnil v žep.

Bratov Varšavcev nismo več videli. Kmalu so jetniki zapustili Podčetrtek, ne da bi dovršili obrambne okope. Kdo ve, če so še videli svoje domove na Poljskem in v Rusiji? »Varšavke« so še tu in vedno nas spominjajo na brata Waclava in Stanislaw, ki verjetno nikoli ne bosta mogla izpolniti obljube. Mogoče sta ostala celo v slovenski zemlji...

Znano ime in znana kvaliteta

AERO Akvarel barvice

Milada Šmidova je ena izmed redkih, ki so preživele postajo smrti v zloglasnem borskem taborišču. Gotove smrti jo je rešilo to, da je bila švicarska državljanka in ji je uspelo navezati stike s švicarskim konzulatom. Za brata je bilo prepozno, pokončali so ga strelji v celjskem »Starem piskru«. Ko danes obuja spomine, ji trepetajo roke in težko govori o dogodkih: bolečina in onemogla jeza se raskava lomita v glas, ki bi hotel pripovedovati tekoče mirno.

»Ob sobotah so gestapovci radi prirejali prave veselice. Mize so imeli polne dobrot, popivali so do zore. Jetniki pa smo sestradani in izmogni ždeli na slami, ko so se onkraj stene krohotali nažrti mučitelji. Včasih so razbijali, pa se tudi stopli. Pomnim, ko so polomili mize in stole. Do-

Bauerja sta se črnili med ustreljenimi talci. Gestapovec se je prezirljivo smehljaj.

Na plakatu je bila pripomba, da so Bauerjeva spustili domov, toda obljube nista držala. Zgrabila sta za orožje in se uprla Nemcem. Kako ostudno so lagali!

Kmalu smo zvedeli, kako je bilo. Čudno: zaprti, zastraženi, toda vesti so prodrle do naših ušes, tega niso mogli zabraniti. Slišali smo, da sta se Bauerjeva resnično vrnili v Rogaske Slatine, toda kmalu so ju znova zaprli in usmrtili. Kako je resnično bilo, ne vem. Morda je bila to samo gestapovska zvijača, da so ju za nekaj dni spustili, saj jim nista mogla pobegniti. Pripovedovali so nam, kako pretresljivo sta končala. Med prvimi so privedli na strelišče tudi Franca. Talci

Pesem pred puškami

stikrat pa se jim je zahotelo, da so na orgijo privedli še jetnike.

Tako se je zgodilo tudi z Bauerjevima iz Rogaske Slatine. Franc je bil izredno dober pevec, Albina pa ga je spremljala pri klavirju. Gestapovec sta morala prepevati. Bauerjeve arije smo takrat slišali skoraj po vseh sobah. Njegov tenor je uhajal kvišku, kot bi zbežal stiski in se sprostil v neizmerno višave. Spominjam se tudi njegove poslednje arije, ko ga potem nikoli več nisem slišala. Bilo je iz opere »Marta« Tenor se je prelivaj, kot bi jokaj slavček, ki ne more iz kletke. Takrat sem zarila prste v slamo in solze so mi nezadržno drsele po licih. Take bolečine ni mogoče izpovedati. Zazdelo se mi je, da smo tako neboljeno majhni, prepuščeni stiski, ki se ji ne moremo izogniti. Pesem pa je kipela kvišku, v širino. Zagrabila me je, da mi je naenkrat bilo laže, kakor bi z njo splavala iz mrkih zidov.

Bauerjeva sta prepevala, gestapovci pa so ploskali, se režali in ju včasih vzpodbujali: »Bravo! Le tako naprej!« je pogostokrat ponavljal zlasti vodja taborišča Stössl. »Če bosta lepo zapela, vaju spustimo. Škoda bi bilo, da bi tako imenitna umetnika prerano utihnila. Bravo, Bauer!« je zamokkal pijan. »Bauer, to je lepo nemško ime! Bravo!«

Ne vem, če sta jim verjela. Najbrž ne. Toda upanje vedno tli. Pela sta tudi sebi v tolažbo, pela sta za nas. Morda jima je bilo laže, svetlejšje, ko sta se umikala v svojstven svet glasbe in petja.

Naslednji dan po ariji iz »Marte« smo zvedeli, da sta odšla iz taborišča. Nismo mogli verjeti, da bi ju spustili domov. Da bi gestapovci zaradi petja spustili zapornika? Nemogoče!

Ni bilo dolgo, ko je gestapovec spet nabijal zloglasni rdeči plakat. Imeni Albine in Franca

so se prijeli čez ramena in pred puškami zapeli sebi pogrebno pesem. France je sprostil svoj tenor v »Vigred se povrne«. Albina je medtem z ostalimi talmi še čakala na hodniku. Spoznala je Francetov glas: »O, moj ljubi Franc! V smrt, greš, tudi jaz umrem s teboj!« Takrat jo je zmogla bolečina, toda dvignila je glavo kvišku. Strelji so pretrgali poslednjo pesem. Pod strelji je komaj nekaj minut za tem omahnila tudi Albina in zraven še njena mama, Anderluhova iz Šmarja pri Jelšah.

Milada je utihnila. Zamaknila se je globoko v tišino, ki je bila ena sama izpoved neizmernega spoštovanja trpečemu človeku in obenem strašna obtožba brezvestnih morilcev. Trenutki, ki so onemeli v čas, kot bi se raztegnili v morečje taboriščne mesece, so zbledeli, ko je spet dvignila glavo in se ozrla proti vzhodu.

»Spominjam se tudi Zveglarjevih iz Rifnika pri Sentjurju, V. Stari pisker! so najprej strpali otroke Micko, Justiko in Jožeta. To se je zgodilo 4. maja 1942, ko so prijeli tudi mene. Ja, že čez nekaj dni je s košaro dobrot in perilom prišla Zveglarjeva mama, da bi pomagala otrokom. Gestapovci so jo pridržali in ni se mogla več vrniti k sedemdesetletnemu možu. Zveglarjev oče je ostal sam, hrom, že nekaj let priklenjen na posteljo. Že čez nekaj dni je hčerka Micka po srečnem naključju sprejela očetovo pismo, ki ga je pritihovala neka zapornica, ko je raznašala hrano. Zveglarjev oče je pisal, če se še dobro spominjam, nekako tako: Ljubljani moji otroci! Star sem že in neozdravljivo bolan. Moji dnevi so itak že štet. Ko so me gestapovci na domu zasiljevali, sem krivdo prerezal, nas, da vam rešim življenje. Bog vas ohrani in nasvidenje nad zvezdami. Toda njegova žrtev je bila zaman. Gestapovci Zveglarjevemu

Odgovori na »Znanje in spomin«:

1. Živojin Pavlović
2. »Glinasti golob«
3. Veljko Bulajić
4. Zika Mitrović

Vsak član ZZB NOV naj postane naročnik »TV 15«

očetu niso prizanesli. Negibnega so privlekli zdoma. V zaporu so ga znova mučili in nazadnje, ko je ves prebit in onemogel ležal na podu v celici, ustrelili v glavo. Umrl je v upanju, da je rešil otroke, toda mater, Micico, Justiko in Jožeta so pripeljali v Bori. Zveglarjeva mama je bila celo z menoj v sobi, pa ne dolgo. Kmalu so jo odpeljali in dekleti sta zvedeli za njeno smrt v trenutku, ko je gestapovec prebral njuni imeni za odhod v koncentracijsko taborišče. Krematorijski plameni v Auschwitzu so ju pogotlili.

To je grozno! Takrat sem zgubila tudi dobro prijateljico Matildo Lončarjevo. Koliko jih je bilo, težko bi še našela imena vseh. Tam sem srečala Potratovo iz Griž, Kamenškovo Zaliko iz Rogaske Slatine, Blagotinskovo mamo iz Sentjurja, Majerjevo mater iz Košnice pri Celju, Kosovo mater in hčerko iz Sentjurja pri Taboru, toda danes jih ni več. Pogotlili so jih nacistični plameni, vse... Hudo mi je bilo, da sem že otopela za bolečino. Udarci so padali iz dneva v dan, umirali so sorodniki, prijatelji, znanci in krivčiča sem se v stiski. Solze so nazadnje že usahnile, v suhih očeh je peklo. Pred nami so bili zidovi, temni, plesnivi, toda tudi onkraj ni bilo svobode. Ta se je utrinjala še daleč nekje v gorah.

R. L. Sotelski

